

A TARTÁSI KÖTELEZETTSÉGEKRE ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

SIMON Károly László
bíró (Szekszárdi Járásbíróság)

1. Bevezetés

1.1. A tartási kötelezettségre alkalmazandó jog nemzetközi jogforrásai

A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia (a továbbiakban: Hágai Konferencia) már az 1990-es évek elején érzékelte azt a – gyakran káoszként aposztrofált – problémát, hogy a gyermektartásdíjak és az egyes családtagok részére megállapított tartásdíjak határokön átívelő behajtását gátolja az e területen keletkezett nemzetközi szintű jogforrások jelentős száma és e jogforrások eltérő alkalmazása, értelmezése.¹ Az ENSZ égisze alatt megkötött, 1956. június 20-án kelt New York-i Egyezmény, valamint a Hágai Konferencia keretében megalkotott négy egyezmény mellett az Európai Közösségen belül az 1990. november 6-án kelt Római, továbbá a Brüsszeli–Luganoi–San Sebastian-i Egyezmény tovább bonyolította a nemzetközi szintű fellépést.² Az

¹ Ld. Michel PELICHET (szerk.): Note sur le fonctionnement des Conventions de La Haye relatives aux obligations alimentaires et de la convention de New York sur le recouvrement des aliments à l'étranger. *Doc. Prél.* No 1 de septembre 1995. para. 7. https://assets.hcch.net/upload/wop/maint_rptMPf.pdf; Katharina HILBIG: Verordnung (EG) 4/2009. Anwendbares Recht. In: Reinhold GEIMER – Rolf A. SCHÜTZE: *Internationaler Rechtsverkehr in Zivil- und Handelssachen*. Band 2. München, C. H. Beck, 2014. Rn. 2.

² A nemzetközi egyezmények a következők: a tartásdíj külföldön való behajtásáról szóló, 1956. június 20. napján kelt New York-i Egyezmény; a gyermektartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 1956. október 24. napján kelt Hágai Egyezmény; a gyermektartási kötelezettség tárgyában hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 1958. április 15. napján kelt Hágai Egyezmény; a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 1973. október 2. napján kelt Hágai Egyezmény; a tartási kötelezettségek tárgyában hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 1973. október 2. napján kelt Hágai Egyezmény; az Európai Közösség tagállamai között a tartási követelések behajtására vonatkozó eljárás egyszerűsítéséről szóló 1990. november 6. napján kelt Római Egyezmény; a joghatóságról, valamint a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott döntések végrehajtásáról szóló Brüsszeli–Luganoi–San Sebastian-i Egyezmény.

említettekén kívül 1989. július 15. napján még egy Montevideói Amerikaközi Egyezmény is született a tartási kötelezettségek tárgyában.³

A Hágai Konferencia 1995-ben foglalta össze tematikusan a határon átnyúló tartásdíjigények érvényesítésével kapcsolatos problémaköröket.⁴ 1999 áprilisában ült össze az a speciális bizottság, amely a gyermekek és más családtagok részére járó tartásdíjak nemzetközi behajtásával kapcsolatban keletkezett négy korábbi hágai egyezmény gyakorlati működését tárta fel a részes államokban. A vizsgálat eredményeként a speciális bizottság „a maximális hatékonyság és a szükséges rugalmasság vegyítésével” egy új nemzetközi jogforrás kidolgozását javasolta a határozatok elismerése és végrehajtása, valamint az alkalmazandó jog területén a minél szélesebb körű ratifikálás elérése érdekében.⁵

A Hágai Konferencia 2002-ben megtartott 19. ülészakán létrehozták az új egyezmény tervezetét kidolgozó különbizottságot, továbbá megalakult a szerkesztőbizottság is.⁶ A téma előadójaként (*rapporteur*) Alegria Borrást (Spanyolország) és Jennifer Degelinget (Ausztrália) választották. A speciális bizottság munkacsoportokban tevékenykedett: a határozatok elismerésével és végrehajtásával, a joghatósággal, az alkalmazandó joggal, az adminisztratív együttműködéssel és a nyomtatványok kidolgozásával foglalkozó munkacsoportok alakultak.

A Hágai Konferenciának a határon átnyúló tartásdíjigények érvényesítésének hatékonyabbá tételével kapcsolatos törekvései rímelték az Európai Unió 2000. november 30-án elfogadott, a polgári ügyekben hozott határozatok kölcsönös elismerésének programjára, továbbá a 2004 novemberében meghirdetett Hágai Programra.⁷ Noha az Európai Unió hivatalosan csak 2006-ban csatlakozott a Hágai Konferenciához,⁸ a Hágai Konferencia részéről az Európai Unió is meghívást kapott a különbizottsági ülésekre, és – folyamatosan törekedve az Európai Unió célkitűzéseivel koherens javaslat és stratégia kidolgozására – tevékenyen részt is vett a különbizottság munkájában.⁹

Ötéves intenzív munka végeredményeként a Hágai Konferencia 21. ülészakán, 2007. november 23-án elfogadta a gyermektartás és a családi tartások egyéb formáinak nemzetközi behajtásáról szóló Hágai Egyezményt (a továbbiakban: HE) és a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló Hágai Jegyzőkönyvet (a továbbiakban: HJ).

³ A tartási kötelezettségekről szóló, 1989. július 15. napján kelt Montevideói Amerikaközi Egyezmény.

⁴ Conclusions de la Commission spéciale de 1995 sur le fonctionnement des Conventions de La Haye et de New York (1956) sur les obligations alimentaires. *Doc. pré-l.* No 10 de mai 1996 à l'intention de la Dix-huitième session.

⁵ Rapport et Conclusions de la Commission spéciale sur les obligations alimentaires d'avril 1999, para. 46.

⁶ A különbizottság elnökeivé Fausto Pocart (Olaszország), alelnökeivé Mary Helen Carlsons (Egyesült Amerikai Államok), Kurucz Máriát (Magyarország) és Jin Sunt (Kína) választották. A szerkesztőbizottság elnöke az új-zélandi Jan Doogue lett.

⁷ HL C 12., 2001. 01. 15. és HL C 53., 2005. 03. 03.

⁸ A Bizottság 2002-ben kapott felhatalmazást a Tanácstól arra, hogy tárgyalásokat folytasson az Európai Unió Hágai Konferenciához való csatlakozásáról. Az Európai Unió 2006. október 5-én kelt 2006/719/EK határozatával (HL L 297., 2006. 10. 26., 1. o.) csatlakozott a Hágai Konferenciához.

⁹ COM (2005) 649; EuTR (8) preambulumbekézdés.

1.2. Az Európai Unió csatlakozása a 2007. évi hágai jegyzőkönyvhöz

Az Európai Unió Tanácsa 2008. december 18-i ülésén fogadta el a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendeletet (a továbbiakban: EuTR).¹⁰

A HJ 24. cikke lehetővé teszi, hogy regionális gazdasági integrációs szervezetek, mint például az Európai Közösség (Európai Unió) is aláírassák, elfogadhassák, jóváhagyják a jegyzőkönyvet, illetve csatlakozzanak hozzá. Tanács a 2009. november 30. napján kelt 2009/941/EK határozatával hagyta jóvá a 2007. évi Hágai Jegyzőkönyvet az Európai Közösség nevében.¹¹

Ennek eredményeként az Európai Unió tagállamainak egymás közötti viszonyában a tartási kötelezettséggel összefüggő ügyekben a joghatóság, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása körében az EuTR (beleértve Dániát, Írországot és az Egyesült Királyságot is),¹² az alkalmazandó jog körében pedig a 2007. évi Hágai Jegyzőkönyv (kivéve Dániát és az Egyesült Királyságot, de beleértve Írországot) irányadó.¹³

Az EuTR 15. cikke a 2007. évi Hágai Jegyzőkönyv jóváhagyására figyelemmel az alkalmazandó jog tekintetében már csak egy utaló rendelkezést tartalmaz a jegyzőkönyvre, amellyel az EuTR magába olvasztja a jegyzőkönyv rendelkezéseit.

A szerződő felek közötti kapcsolatban a 2007. évi Hágai Jegyzőkönyv helyettesíti a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 1973. október 2-i Hágai Egyezményt (a továbbiakban: 1973. évi Hágai Egyezmény) és a gyermektartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 1956. október 24-i Hágai Egyezményt (a továbbiakban: 1956. évi Hágai Egyezmény).¹⁴ Tekintettel arra, hogy Magyarország egyik korábbi egyezménynek sem volt részese, így a helyettesítésről rendelkező 18. cikk értelmezése hazánkban nem okozhat zavart.

¹⁰ HL L 7., 2009. 01. 10., 1. o.

¹¹ HL L 331., 2009. 12. 16., 17. o.

¹² Írország már az EuTR. elfogadása előtt értesítést küldött a Bizottságnak arról, hogy részt kíván venni a rendelet elfogadásában és alkalmazásában. Az Egyesült Királyság ugyan nem vett részt az EuTR. elfogadásában, azonban 2009 januárjában tájékoztatta a Tanácsot és a Bizottságot, hogy az EuTR-et elfogadja, melyet a Bizottság 2009/451/EK határozatával (HL L 149., 2009. 06. 02., 73. o.) elfogadott. Dánia 2009 januárjában értesítette a Bizottságot arról, hogy végrehajtja az EuTR. azon rendelkezéseit, amelyek a 44/2001/EK rendelet módosítására vonatkoznak (HL L 149., 2009. 06. 12., 80. o.).

¹³ Írország részt vesz, ugyanakkor Dánia és az Egyesült Királyság nem vesz részt a 2007. évi Hágai Jegyzőkönyv alkalmazásában [a Tanács 2009/941/EK határozat (10)–(12) preambulumbekkezdései, HL L 331., 2009. 12. 06., 17. o.]. Már a különbizottság 2003 májusi ülésén megmutatkozott az a tendencia, hogy a kontinentális joggal rendelkező államok támogatták, míg a *common law* jogrenddel rendelkező országok elleneztek a kollíziós jogi szabályok egységesítését. Vö. Andrea BONOMI: *Rapport explicatif sur le Protocole de La Haye du 23 novembre 2007 sur la loi applicable aux obligations alimentaires*. Bureau Permanent de la Conférence, 2013. 4.

¹⁴ HJ 18. cikk.

1.3. Áttekintés

A HJ 1. cikke a jegyzőkönyv tárgyi hatályát (*ratione materiae*), a 2. cikke az általános alkalmazást szabályozza.

A HJ 3–14. cikkei képezik a jegyzőkönyv gerincét, meghatározva a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot.

A HJ 7. és 8. cikkei a felek számára lehetővé teszi az alkalmazandó jog kiválasztását bizonyos korlátok között. Az akarati autonómia elismerése a jegyzőkönyv egyik legfőbb újítása az 1973. évi Hágai Egyezményhez képest, mely követi a választási szabadság térhódításának nemzetközi tendenciáit.¹⁵ A HJ a jogválasztásnak két fajtáját szabályozza: az általános jogválasztást (HJ 8. cikk) és a francia jogból importált, egy adott eljárás tekintetében alkalmazandó jog kijelölését (HJ 7. cikk).

A felek jogválasztása hiányában a HJ általános objektív kapcsolóelve a jogosult szokásos tartózkodási helyének államában érvényesülő jog (HJ 3. cikk).¹⁶ Az általános kollíziós szabály mellett a HJ 4–6. és 10. cikkei különös objektív szabályokat rögzítenek.

A HJ 11–14. cikkei a kollíziós jogi norma folytán alkalmazandó jog terjedelmét határolják be, míg a HJ 15–30. cikkei egyéb általános, átmeneti és záró rendelkezéseket tartalmaznak.

2. A hágai jegyzőkönyv hatálya

2.1. Tárgyi hatály

A HJ 1. cikk (1) bekezdése értelmében „a jegyzőkönyv meghatározza a családi vagy rokoni kapcsolatból, házasságból vagy házassági rokonságból származó tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot, beleértve – a szülők családi állapotától függetlenül – a gyermektartási kötelezettséget.”

Első ránézésre a HJ 1. cikk (1) bekezdése tágabban vonja meg a tárgyi hatályát, mint az EuTR, beleértve a szabályozási körébe a házasságon kívül született gyermekeket is.¹⁷ Ez ugyanakkor pusztán megfogalmazásbeli különbség: az EuTR normaszövegében szükségtelen volt hangsúlyozni, hogy a gyermektartási kötelezettség független a szülők családi állapotától, hiszen ez minden tagállam belső jogából természetesen eredő következik.¹⁸ A HJ és a HE szerkesztése során a nemzeti szakértők a szülők családi állapottól való függetlensége kifejezett kimondásának fenntartását javasolták a mulmán jog egyes államaiban az erre való utalás elmaradásából eredő alkalmazási ne-

¹⁵ BONOMI (2013) i. m. 109.

¹⁶ MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. ELTE Eötvös Kiadó, 2014. 530.

¹⁷ Az EuTR. 1. cikk (1) bekezdése szerint „a rendeletet a családi vagy rokoni kapcsolatból, házasságból vagy házassági rokonságból származó tartási kötelezettségekre kell alkalmazni.”

¹⁸ Marianne ANDRAE: Verordnung (EG) Nr 4/2009 des Rates vom 18. Dezember 2008 über die Zuständigkeiten, das anwendbare Recht, die Anerkennung und Vollstreckung von Entscheidungen und die Zusammenarbeit in Unterhaltssachen. In: Thomas RAUSCHER: *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht. EuZPR/EuIPR*. Band IV. 4. Auflage. Otto Schmidt, 2015. Art. 1, Rn 2.

hézségek elkerülése végett.¹⁹ Ennek megfelelően a HJ 1. cikk (1) bekezdése és a HE 2. cikk (4) bekezdése – az 1973. évi Hágai Egyezmény 1. cikkében szereplő szövegezés modernizálásával – kimondja a szülői státusz családi állapottól való függetlenségét.

Következésképpen mind az EuTR, mind a HJ tárgyi hatálya kiterjed a gyermektartási kötelezettségre, függetlenül attól, hogy a gyermek házasságból vagy házasságon kívüli családi kapcsolatból származik. Erre a diszkriminációmentességre utal a HJ 1. cikk (1) bekezdésének utolsó fordulata („beleértve – a szülők családi állapotától függetlenül – a gyermektartási kötelezettséget”), valamint az EuTR tárgyi hatályával kapcsolatos célkitűzéseket megfogalmazó (11) preambulum-bekezdésének első mondata is (a „rendelet hatályának ki kell terjednie [...] valamennyi tartási kötelezettségre a tartásra jogosult személyek közötti egyenlő bánásmód biztosítása érdekében”).

A HJ megőrizte az 1973. évi Hágai Egyezménynek azt az alapelvét, hogy a tartási kötelezettség önálló kapcsolótényezőül szolgál, amelynek szükségszerű következménye az is, hogy a HJ a tartási kötelezettség háttérében álló családi kapcsolatra alkalmazandó jogot nem határozza meg, továbbá nem érinti a tartási kötelezettséget megalapozó ilyen kapcsolatok fennállását sem.²⁰ Ez utóbbi megfogalmazás szerepel a HJ 1. cikk (2) bekezdésében. Az EuTR a tartási kötelezettségnek a családi kapcsolatok létezésétől való függetlenítését semmilyen formában nem mondja ki.

Az egyes családi kapcsolati formák („házasság”, „házassági rokonság”, „rokonság” és „család”) fogalmának értelmezésével összefüggésben az EuTR által használt fogalmakkal azonos értelmezés jöhet szóba, figyelemmel a HJ 20. cikke szerinti egységes értelmezés követelményére.²¹

2.2. Általános alkalmazás

Már az 1973. évi Hágai Egyezmény is tartalmazta az univerzális alkalmazásra vonatkozó rendelkezést, melyet a HJ is átvett. Ennek megfelelően a HJ abban az esetben is alkalmazandó, ha az alkalmazandó jog a jegyzőkönyvet alá nem író valamely állam joga (2. cikk). Ez a rendelkezés lényegében a jegyzőkönyv személyi hatályát jelöli ki.

Így például abban az esetben, amikor az orosz állampolgárságú, Ausztriában szokásos tartózkodási hellyel rendelkező házaspár válását követően a feleség visszatér hazájába, majd ezután házastársi tartást követel volt férjétől osztrák bíróság előtt, a HJ 2. cikke alapján semmi akadálya annak, hogy az általános objektív kapcsolóelv alapján [HJ 3. cikk (1) bekezdés] a volt feleség szokásos tartózkodási helye szerinti orosz jog kerüljön alkalmazásra, noha Oroszország nem tagja az Európai Uniónak, és nem részese a HJ-nek.²²

¹⁹ Andrea BONOMI: *Avant-projet de Protocole sur la loi applicable aux obligations alimentaires – Rapport explicatif*. 2007. 13.

²⁰ BONOMI (2013) i. m. 23. és 33.

²¹ A családi kapcsolatok egyes fogalmainak részletes értelmezésével összefüggésben ld. SIMON Károly László: Az európai tartási rendelet tárgyi hatálya c. tanulmányát (*Európai Jog*, 2014/3. 28–35.).

²² Marco NADEMLEINSKY: Die neue EU-Unterhaltsverordnung. *Zeitschrift für Ehe- und Familienrecht (EFZ)*, 2011/4. 132.

A HJ 2. cikkében foglalt rendelkezés a jegyzőkönyvnek tehát *erga omnes* hatályt kölcsönöz. A HJ egységesített szabályrendszere (*loi uniforme*) e tekintetben követi az 1973. évi hágai egyezményvel kitaposott ösvényt, és mentes a kölcsönösségi-viszonsági elemektől, továbbá független a felek állampolgárságától, és aktuális szokásos tartózkodási helyétől.²³ A jegyzőkönyv személyi hatálya kiterjed még a hontalanokra is, ha a hontalan rendelkezik valamilyen szokásos tartózkodási hellyel.²⁴

2.3. Időbeli hatály

A HJ-et 2011. június 18. napjától, azaz az EuTR alkalmazásának időpontjától kell alkalmazni az Európai Unió tagállamai között, függetlenül attól, hogy a jegyzőkönyv – mint nemzetközi jogforrás – a 25. cikk rendelkezései alapján csak 2013. augusztus 1-jén lépett hatályba.²⁵ A HJ az Európai Unió tagállamaiban 2011. június 18-a és 2013. július 31-e között „ideiglenesen” volt alkalmazható.

3. A tartási kötelezettségekre alkalmazandó jog

3.1. A jogválasztás

3.1.1 Általános jogválasztás

A tartási kötelezettségre alkalmazandó jog körében a HJ vezeti be először felek jogválasztási szabadságát. Az általános jogválasztás (*optio legis*) kétségtelenül alkalmas arra, hogy leegyszerűsítse a jogvitát, és segítségével elkerülhető az alkalmazandó jognak a szokásos tartózkodási hely változásából eredő módosulása is.²⁶ A HJ 8. cikkében szabályozott jogválasztás, mely a megállapodás megkötésétől jövőre nézve általánosan rendezi a felek közötti tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot, egyfajta stabilitást és biztonságot garantál.²⁷ Noha a HJ 8. cikke általános jogválasztási lehetőséget kínál, a választás nem korlátlan.

a) Ami a jogválasztás *személyi hatókörét* illeti, a HJ 8. cikk (1) bekezdése a tartási kötelezettség jogosultja és kötelezettje számára teszi lehetővé az alkalmazandó jogról való megállapodást. A rendelkezés ugyanakkor nem alkalmazható a 18. életévét be nem töltött személyt vagy olyan nagykorút érintő tartási kötelezettség esetében, aki-

²³ Michel VERWILGHEN: Rapport explicatif sur les Conventions-Obligations alimentaires de 1973. Bureau Permanent de la Conférence, 1975. para. 135.; BONOMI (2013) i. m. 34–35.

²⁴ Kurt SIEHR: Prtokoł über das auf Unterhaltspflichten anzuwendende Recht (UnthProt). In: Jan v. HEIN: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 10. 6. Auflage. München, C. H. Beck, 2015. Einleitung, Rn. 8.

²⁵ A Tanács 2009/941/EK határozata (7)–(8) preambulumbekzdése és 4. cikk (1)–(2) bekezdése.

²⁶ BONOMI (2013) i. m. 126.

²⁷ BONOMI (2013) i. m. 125.

nek személyes képességei korlátozottak vagy hiányoznak, és ezért érdekeit nem képes képviselni [HJ 8. cikk (3) bekezdés].

A rendelkezés kapcsán mindenekelőtt kérdéses, hogy a korlátozás csak a tartási igény jogosultjára, vagy esetleg a kötelezettre is vonatkozik. Noha a HJ 8. cikk (3) bekezdésének magyar fordítása „a 18. életévét be nem töltött személlyel vagy [...] nagykorúval *szembeni* tartási kötelezettségről [...]” rendelkezik, az eredeti francia és angol szövegezés, valamint annak pontos német fordítása is magyarra ültetve helyesen „személyt vagy olyan nagykorút érintő tartási kötelezettségről” szól.²⁸ Az előbbi szövegezés (‘szemben’) a szűkebb értelmezést (a korlátozás csak a jogosulti oldalra vonatkozik), az utóbbi megfogalmazás (‘érintő’) a tágabb értelmezést (a korlátozás vonatkozik a jogosulti és a kötelezetti oldalra is) támaszthatja alá.²⁹

A jogválasztásból kizárt, fokozattan védendő személyi körből a kiskorúak kategóriája pontosan behatárolható, e kizárás a vertikális családi kapcsolatokban korlátozza a jogválasztás lehetőségét.³⁰ Azonban az érintett nagykorúak személyi körének meghatározása már mérlegelést tesz lehetővé, és értelmezési nehézséget is felvet. Amint arra a *Bonomi*-jelentés is utal, e ‘sebezhető’ felnőtteket általában az egyes belső jogok különféle mechanizmusokkal védelmezik (pl. gyám- vagy gondnokkirendeléssel), a diplomáciai ülés a jogválasztást „e személyekkel szemben fennálló tartási kötelezettség kapcsán végül kizárta, hogy elejét vegye a visszaélések bármilyen kockázatának.”³¹ A védelem alá tartozó nagykorúaknak a HJ 8. cikk (3) bekezdésében szereplő fogalma szinte szó szerint átveszi a felnőttek nemzetközi védelméről szóló 2000. január 13-án kelt hágai egyezmény 1. cikk (1) bekezdésében szereplő meghatározást,³² ezért kiemelkedően fontos ezen egyezmény magyarázó jelentésének figyelembevétele a HJ 8. cikk (3) bekezdésében írt fordulat pontos értelmezéséhez.³³

A jogválasztási megállapodás megkötésének időpontja irányadó annak a kérdésnek az eldöntésénél, hogy egy személy a fenti, kizárt személyi körbe tartozik-e.³⁴ Ha valaki

²⁸ Az eredeti angol szövegezés „[...] maintenance obligations *in respect of* a person [...]” és nem „towards a person”; az eredeti francia szövegváltozat értelmében „[...] obligations alimentaires *concernant* une personne [...]” és nem „*envers* une personne”; a német fordítás szerint „[...] Unterhaltspflichten *betreffend* eine Person [...]” és nem „*gegenüber* einer Person”.

²⁹ Ivo BACH: Das Haager Unterhaltsprotokoll. Art. 8, Rn. 4. In: Rainer HÜSSTEGE – Heinz-Peter MANSEL (szerk.) *Rom-Verordnungen zum Internationalem Privatrecht*. Nomos, Köln, 2015. [A továbbiakban: HÜSSTEGE–MANSEL (2015)] A *Bonomi*-jelentés e kérdésben eligazítást nem ad, és a HJ 8. cikk (3) bekezdésének értelmezéséhez külön kommentárt nem is fűz, ugyanakkor a HJ 8. cikke személyi körének magyarázata során „e személyek *javára*” [„*for these persons*”; „*envers ces personnes*”] szóló, illetőleg „kiskorúakkal *szembeni*” [„*towards minors*”; „*envers les mineurs*”] tartási kötelezettségről ír [BONOMI (2013) i. m. 127–128.].

³⁰ Michel FARGE: Promotion transfrontière du droit à obtenir des aliments: l’apport du règlement (CE) no 4/2009 du 18 décembre 2008 (2e partie). *Droit de la Famille*, 2011/10. 18.

³¹ BONOMI (2013) i. m. 127.

³² BONOMI (2013) i. m. 127.

³³ Paul LAGARDE: *Rapport explicatif concernant la Convention 13 janvier 2000 sur la protection internationale des adultes*. Bureau Permanent de la Conférence, 2003. 8–10.

³⁴ Marianne ANDRAE: Haager Protokoll vom 23. November 2007 über das auf Unterhaltspflichten anzuwendende Recht. In: Thomas RAUSCHER (Hrsg.): *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht*.

a jogválasztási megállapodás megkötését követően válik védelemre jogosulttá, az a megállapodás hatályát nem érinti.³⁵

A jogválasztás személyi korlátozása kapcsán azonban szükséges hangsúlyozni, hogy az *optio legis* lehetőségéből a HJ 8. cikk (3) bekezdése alapján kizárt személyi kör nincs teljesen elzárva a jogválasztástól, hiszen a HJ 7. cikke alapján egyedi, azaz egy konkrét ügyre kiterjedő érvényű jogválasztásnak nincs akadálya.³⁶ A közintézmények (HJ 10. cikk) azonban sem a HJ 7., sem a HJ 8. cikke alapján nem élhetnek jogválasztással, hiszen a HJ, a HE és az EuTR fogalomrendszerében sem minősülnek sem jogosultnak, sem kötelezettnek.³⁷

b) Ami a jogválasztásról szóló megállapodás *formai kritériumait* illeti, a HJ 8. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy a megállapodást írásban vagy bármilyen olyan eszközön kell rögzíteni, amely a későbbi hivatkozás esetére elérhetővé teszi az információkat, és a megállapodást mindkét félnek alá kell írnia. E követelménynek a mindkét fél által aláírt okirat vagy a mindkét fél által elektronikus aláírással ellátott elektronikus okirat felel meg.³⁸

Mivel a HJ 8. cikke – eltérően a HJ 7. cikkétől – nem követeli meg, hogy a jogválasztásnak „kifejezettnek” kell lennie, a hallgatóságos jogválasztás is lehetséges, azonban ilyen esetben körültekintően kell vizsgálni, hogy a felek ténylegesen az alkalmazandó jogot kívánták-e meghatározni.³⁹

c) A HJ korlátok közé szorítja a *jogválasztás terjedelmét* is, meghatározva azokat a tényezőket, amelyekhez kapcsolódó jog alkalmazását a felek közös akarattal kiválaszthatják.

Különösebb szakmai vita nélkül került a jegyzőkönyvbe az egyik fél állampolgársága [HJ 8. cikk (1) bekezdés a) pont], valamint az egyik fél szokásos tartózkodási helye szerinti állam [HJ 8. cikk (1) bekezdés b) pont] jogának választhatósága.⁴⁰ A kapcsolótényező szempontjából mindkét esetben a kijelölés időpontja a döntő, tekintet nélkül az esetleges későbbi változásokra.⁴¹

A HJ 8. cikk (1) bekezdés c) és d) pontja a házastársak és volt házastársak részére felkínálja a házassági vagyoni jogi ügyeikre vagy a házasságuk felbontására (különválás) általuk választott vagy ténylegesen alkalmazott jog státútumként való kijelölését

EuZPR/EuIPR. Bearbeitung. München, Sellier, 2010. Art. 8, Rn. 18.; SIEHR (2015) i. m. Art. 8, Rn. 21.; DANIEL SCHÄUBLE: Die Sicherung von Unterhaltsvereinbarungen zwischen Ehegatten durch Rechtswahl zu Gunsten deutsche Rechts. *Neue Zeitschrift für Familienrecht (NZFam)*, 2014/23. 1076.

³⁵ BACH (2015) i. m. Art. 8, Rn. 5.

³⁶ SCHÄUBLE (2014) i. m. 1076.

³⁷ MARIANNE ANDRAE: Der Unterhaltsregress öffentlicher Einrichtungen nach der EuUntVO, dem HUÜ 2007 und dem HUP. *Familie, Partnerschaft, Recht (FPR)*, 2013/1–2. 43.

³⁸ BONOMI (2013) i. m. 144–145.; SIEHR (2015) i. m. Art. 8, Rn. 19.

³⁹ ANDRAE (2010) i. m. Art. 8, Rn. 6.; BACH (2015) i. m. Art. 8, Rn. 22.

⁴⁰ BONOMI (2013) i. m. 130. és 132.; NADEMLEINSKY (2011) i. m. 133.; ÉRIC FONGARO: Le droit européen des obligations alimentaires. *R.A.E. – L.E.A.*, 2014/2. 360.

⁴¹ BONOMI (2013) i. m. 133.

a tartási kötelezettség tekintetében. E nem önálló statútumok kijelölhetősége a tartási kötelezettség területére ömlesztik a házasságfelbontási (különválási) és a házassági vagyoni ügyekre alkalmazandó tagállami nemzetközi magánjogi rendelkezéseket, beleértve az e területre érvényes nemzetközi magánjogi jogforrásokat. Az Európai Unió területén – megerősített együttműködés keretében – a Róma III. rendelet érvényesül a házasság felbontása és különválás területén.⁴²

d) Ami a jogválasztás időbeli alkalmazását illeti, a jogválasztás alapvetően jövőre nézve hatályosul (*ex nunc*), de elvileg nincs akadály a visszamenőleges (*ex tunc*) hatályú megállapodás megkötésének sem, azzal, hogy az harmadik személy jogát nem sértheti.⁴³

e) A tartásról való *lemondás* körében a jogosult nem élhet jogválasztással: azt, hogy a jogosult lemondhat-e tartásra vonatkozó jogáról, továbbá hogy ezt milyen feltételekkel teheti meg, a jogosultnak a jogválasztás időpontjában szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga határozza meg [HJ 8. cikk (4) bekezdés]. Az Európai Közösség által javasolt rendelkezés célja annak elkerülése, hogy a jogosult jogválasztása a tartásra való jogosultságról való lemondásra vezessen úgy, hogy a jogválasztás hiányában tartásra lenne jogosult.⁴⁴ A rendelkezés e célját figyelembe véve vélhetően nem tartozik e korlátozó rendelkezés hatálya alá az egyösszegű megváltás fejében tett, rendszeres időközönként járó tartásról való lemondás.⁴⁵

f) A HJ 8. cikk (5) bekezdése egy védelmi klauzulát épít be a felek jogválasztásával szemben: a felek által kijelölt jog nem alkalmazandó, ha annak alkalmazása nyilvánvalóan méltánytalan vagy ésszerűtlen következményekkel járna bármelyik félre nézve, kivéve abban az esetben, ha a kijelölés időpontjában a felek teljes körű információval rendelkeztek választásuk következményeiről, és e következményeknek teljes mértékben tudatában voltak [HJ 8. cikk (5) bekezdés]. E menekülési záradék megengedi, hogy a bármelyik félre nézve méltánytalan vagy ésszerűtlen eredményre vezető választott jogot a bíró félretegye, s helyette a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogot vegye figyelembe. A HJ 8. cikk (5) bekezdése kétségtelenül szükségessé teszi a felek által választott és a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog szerinti eredmények összehasonlítását.⁴⁶ A bíró mérlegelési jogát igyekszik féken tartani a védelmi záradék alóli kivétel, mely nemcsak a lényeges információkkal való ellátottságot, hanem azok meg-

⁴² A Tanács 2010. december 20. napján kelt 1259/2010/EU rendelete a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. (HL L 343., 2010. 12. 29., 10. o.) A megerősített együttműködés eredetileg Belgium, Bulgária, Németország, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Lettország, Luxemburg, Magyarország, Málta, Ausztria, Portugália, Románia és Szlovénia között jött létre, melyhez később csatlakozott Litvánia (a Bizottság 2012/714/EU határozata, HL L 323., 2012. 11. 22., 18. o.).

⁴³ BACH (2015) i. m. Art. 8, Rn. 9.; SCHÄUBLE (2014) i. m. 1077.

⁴⁴ BONOMI (2013) i. m. 148.

⁴⁵ ANDRAE (2010) i. m. Art. 8, Rn. 23.; BACH (2015) i. m. Art. 8, Rn. 36.; SCHÄUBLE (2014) i. m. 1076.

⁴⁶ ANDRAE (2010) i. m. Art. 8, Rn. 25.; BACH (2015) i. m. Art. 8, Rn. 39.; SCHÄUBLE (2014) i. m. 1076.

értését is feltételezi.⁴⁷ A menekülési záradék alkalmazásának hivatalból és kérelemre is helye van.

3.1.2. Egy adott eljárás tekintetében alkalmazandó jog kijelölése

A tartási kötelezettség jogosultja és kötelezettje kizárólag egy adott államban folytató, meghatározott eljárás céljából kifejezetten kijelölhetik a fórum jogát a tartási kötelezettség tekintetében alkalmazandó jogként [HJ 7. cikk (1) bekezdés]. A felek e speciális egyezségére (*accord procédural*) egyesek úgy tekintenek, mint a HJ 8. cikkében szereplő jogválasztás speciális válfajára.⁴⁸

A tartási kötelezettségre alkalmazandó jogrend minden esetben feltételezi a tartási igényvel és/vagy a tartásra jogosulttal fennálló szoros kapcsolatot. A HJ 7. cikke szerinti jogválasztás esetében e szoros kapcsolat megléte látszólag nem szükséges, hiszen a felek megállapodása folytán az alkalmazandó jog a fórum joga, vagyis a rendelkezés – a felek választása esetén – a joghatósággal rendelkező fórum és annak jogrendje között teremt kapcsolatot.⁴⁹ Tekintettel viszont arra, hogy az EuTR, a HE és HJ „triumvirátusa” európai szinten egységesíti a tartási kötelezettség nemzetközi magánjogát, az EuTR, illetőleg a HE alapján fennálló joghatóság elegendő garanciát nyújt e szoros kapcsolat meglétére.

A HJ 7. cikk (2) bekezdésének első fordulata, mely szerint „az alkalmazandó jog kijelölése az említett eljárás megindítása előtt [...] aláírt megállapodás formájában történik [...]”, arra enged következtetni, hogy a felek jogválasztása csak előzetes lehet, és az eljárás megindítása után az alkalmazandó jogot már nem jelölhetik ki. A jegyzőkönyv Hágában aláírt, hiteles francia és angol szövege helyes magyar fordításban ugyanakkor „az alkalmazandó jognak az említett eljárás megindítása előtti kijelölése” esetére a felek által kötött megállapodás formai kritériumairól szól, amiből viszont az az értelmezés következik, hogy a jogválasztás a konkrét eljárás megindítása előtt és után (annak folyamatban léte alatt) is lehetséges. Természetesen ugyanez az angol és francia szövegezés, valamint az e tartalomnak megfelelő német szövegezés szerepel a jegyzőkönyvnek az Európai Közösség általi megkötéséről szóló 2009/941/EK tanácsi határozata mellékletében is.⁵⁰ A HJ 7. cikkének e tag értelmezését tartalmazzák az

⁴⁷ BONOMI (2013) i. m. 151.; Frédérique FERRAND: The Council Regulation (EC) no 4/2009 of 18 december 2008 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition and Enforcement of Decisions and Cooperation in Matters Relating to Maintenance Obligations. In: Beatriz Campuzano Díaz – Marcin CZEPELAK – Andrés Rodríguez BENOT – Ángeles Rodríguez VÁZQUEZ: *Latest Developments in EU Private International Law*. Cambridge–Antwerp–Portland, Intersentia, 2011. 17.; BACH (2015) i. m. Art. 8, Rn. 42.

⁴⁸ FARGE (2011) i. m. 15.; SCHÄUBLE (2014) i. m. 1077.

⁴⁹ WOPERA ZSUZSA: A szokásos tartózkodási hely meghatározásának kritériumai a határon átnyúló tartási ügyekben és egyes hágai instrumentumok joggyakorlatában. *Európai Jog*, 2013/3. 42. [a továbbiakban: WOPERA (2013a)]

⁵⁰ A HJ 7. cikk (2) bekezdése első fordulatának francia szövegezése „une désignation antérieure à l’introduction de l’instance doit faire l’objet d’un accord [...]”; az angol nyelvű szöveg „a designation made before the institution of such proceedings shall be in an agreement [...]”; míg a német nyelvű szöveg „erfolgt die Rechtswahl vor der Einleitung des Verfahrens, so geschieht dies durch [...]”.

előkészítő dokumentumok, a HJ rendelkezéseinek értelmezéséhez kiindulópontul szolgáló magyarázó jelentés, valamint a jogirodalom is.⁵¹

E jogválasztásra tehát az eljárás megindítása előtt vagy annak folyamatban léte alatt is van lehetőség.⁵² Amennyiben az alkalmazandó jog kijelölésére a kérelem beadása előtt kerül sor, a HJ 7. cikk (2) bekezdése meghatározza azokat a formai követelményeket, amelyek mellett az előzetes jogválasztás érvényes. Az alkalmazandó jog kijelölése történhet írásban, mindkét fél által aláírt megállapodás formájában, vagy bármilyen olyan eszközön történő rögzítéssel, amely a későbbi hivatkozás számára elérhetővé teszi annak tartalmát. E megállapodás létének és érvényességének megítélésére – erre irányadó rendelkezés hányában – a *lex fori* az irányadó.⁵³

Az eljárás megindítása utáni jogválasztás esetén a megállapodás formai kellékeit a HJ nem tartalmazza, ezért a formai követelmények, valamint a megállapodás érvényessége tekintetében az eljáró fórum jogát kell figyelembe venni.⁵⁴

Noha a jogválasztás szükséges tartalma megítélésének körében a HJ rendelkezéseket nem tartalmaz, a *Bonomi*-jelentés hangsúlyozza, hogy a „vak jogválasztás”, vagyis a felek olyan általános megállapodása, amely szerint a felek a tartási igény elbírálására a fórum jogát jelölik ki, nem elegendő.⁵⁵ Megítélésem szerint az érvényes tartalmú jogválasztáshoz az igény vagy eljárás pontos megjelölése és az adott állam jogának kiválasztása szükséges. Követelmény az is, hogy a jogválasztásnak – ahogy azt a HJ 7. cikk (1) bekezdése kimondja – kifejezettnek kell lennie, a hallgatólagos jogválasztás nem elegendő.⁵⁶

A jogválasztás lehetősége a HJ tárgyi hatálya alá eső bármely tartási kötelezettség jogosultja és kötelezettje számára nyitva áll.⁵⁷

A jogválasztás hatálya kizárólag az adott eljárásra terjed ki, az eljárásba azonban beleértendő az ideiglenes intézkedés is.⁵⁸ Ez azt is jelenti, hogy amennyiben később új megállapítás vagy módosítás iránti kérelmet terjesztenek elő ugyanazon hatóság előtt, a korábbi jogválasztás semmilyen hatással nem bír, és az alkalmazandó jogot objektív kapcsolótényezők alapján újra meg kell állapítani.⁵⁹

⁵¹ BONOMI (2007) i. m. 63. és 66.; BONOMI (2013) i. m. 115.; FARGE (2011) i. m. 15.; FERRAND (2011) i. m. 17.; FONGARO (2014) i. m. 360.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 41.; SIEHR (2015) i. m. Art. 7, Rn. 3.; BACH (2015) i. m. Art. 7, Rn. 7.; SCHÄUBLE (2014) i. m. 1077.

⁵² BONOMI (2013) i. m. 115. és 119.

⁵³ HILBIG (2014) i. m. Rn. 52.; BACH (2015) i. m. Art. 7, Rn. 15.

⁵⁴ BONOMI (2013) i. m. 122.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 50.

⁵⁵ BONOMI (2013) i. m. 120.; BACH (2015) i. m. Art. 7, Rn. 10.

⁵⁶ ANDRAE (2010) i. m. Art. 7, Rn. 6.; BACH (2015) i. m. Art. 7, Rn. 9.

⁵⁷ FERRAND (2011) i. m. 17.; FONGARO (2014) i. m. 360.; BACH (2015) i. m. Art. 7, Rn. 3–6.

⁵⁸ HILBIG (2014) i. m. Rn. 51.; SIEHR (2015) i. m. Art. 7, Rn. 3.

⁵⁹ BONOMI (2013) i. m. 116.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 51.

3.1.3. A jogválasztás típusainak egymáshoz való viszonya

A HJ 7. és 8. cikke széles körben biztosítja a jogosult és a kötelezett választási szabadságát, a jogválasztásra szinte bármikor lehetőségük van. Ez azt jelenti, hogy a felek a tartási kötelezettségre irányuló jogvita megindítása előtt és után is választhatnak jogot, azonban a jogvita folyamatban léte alatt a HJ 7. cikke alapján csak a fórum jogát választhatják alkalmazandó jogként.⁶⁰

A HJ 7. cikkében szereplő egyedi, egyetlen meghatározott eljárásra korlátozódó jogválasztáshoz képest a HJ 8. cikke általános érvényű jogválasztást tesz lehetővé, amelynek hatása nem csupán egy eljárásra szorítkozik, hanem a választástól fogva jövőre nézve rendezi a felek közötti tartási kötelezettségre alkalmazandó jogot mindaddig, amíg úgy döntenek, hogy a jogválasztást visszavonják vagy módosítják.⁶¹ Éppen ez a hatásbeli különbség okozhat a gyakorlati megítélés és elhatárolás során nehézséget, amikor a felek megállapodásából nem egyértelmű, hogy a felek jogválasztási szándéka egy eljárásra vonatkozott vagy általános jellegű volt.⁶² A HJ nem rendezi azt a kérdést sem, hogy a felek általános jogválasztást tartalmazó megállapodása (HJ 8. cikk) csak kétoldalú megállapodással szüntethető meg vagy egyoldalú jognyilatkozattal is felmondható, továbbá azt sem, hogy a megállapodás módosítása, megszűnése vagy megszüntetése mely jognak van alávetve. Bonyolítja a helyzetet az is, hogy a felek egy eljárásra vonatkozó megállapodása (HJ 7. cikk) alapján a választott jog rendelkezései szerint lefolytatott eljárás után például a tartási kötelezettség módosítása vagy megszüntetése iránti eljárást – újabb egyedi jogválasztás hiányában – már a HJ jogválasztás hiányában alkalmazandó jog rendelkezései szerint irányadó jog alapján kell elbírálni, és a két alkalmazandó jog különbözhet egymástól.

Ezen felül a HJ 7. és 8. cikkében foglalt szabályozás alapján az is lehetséges, hogy a felek az általános jogválasztásukat negligálhatják egy későbbi, egyedi jogválasztással.⁶³

Végül a fent írtakból az is megállapítható, hogy ha 18. életévét betöltött személy javára járó tartásról van szó, a jogosult és a kötelezett a HJ 7. és 8. cikke alapján is élhet a jogválasztás lehetőségével, ám a HJ 8. cikke szélesebb mozgásteret biztosít a választható alkalmazandó jog kapcsolótényezői között, továbbá a jogválasztást nemcsak egyetlen konkrét eljárásra korlátozza.⁶⁴

3.1.4. A jogválasztási megállapodás léte és érvényessége

Eltételezve a jogválasztási megállapodás egyes minimális formai követelményeinek rögzítéséről [HJ 7. cikk (2) bekezdés és 8. cikk (2) bekezdés], a HJ egyáltalán nem ad útbaigazítást abban a kérdésben, hogy a megállapodás létét és érvényességét mely jog alapján kell elbírálni.

⁶⁰ FARGE (2011) i. m. 15.

⁶¹ BONOMI (2013) i. m. 124.

⁶² HILBIG (2014) i. m. Rn. 41.

⁶³ SCHÄUBLE (2014) i. m. 1077.

⁶⁴ BONOMI (2013) i. m. 117.

Erre a problémára már a jegyzőkönyvhöz fűzött magyarázó jelentés is felhívja a figyelmet. A *Bonomi*-jelentés utal arra, hogy a jogválasztási megállapodás létét és érvényességét a felek között kötött szerződésre alkalmazandó jog alapján kellene eldönteni, azonban a jegyzőkönyv ezt a státútumot kifejezetten nem határozza meg. *Bonomi* szerint e joghézag kitöltésére a legkedvezőbb megoldás az lehet, ha a megállapodás létét és érvényességét a felek által a megállapodásban kijelölt jog alapján ítélik meg.⁶⁵

Kétségtelen, hogy ez utóbbi megoldásnak vannak hagyományai mind a nemzetközi, mind az európai kollíziós magánjogban, és ez szolgálná legjobban a jogválasztási megállapodások egységes elv szerinti megítélésének követelményét is.⁶⁶ Emellett a jogirodalom is többségében a *Bonomi*-jelentés által javasolt megoldást támogatja.⁶⁷

Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy az európai kollíziós jogi jogforrások kifejezett rendelkezést tartalmaznak erre az esetre, a HJ pedig sem rendelkezést, sem utalást nem tartalmaz ezzel kapcsolatban. Álláspontom szerint a jogalkalmazás odáig nem mehet el, hogy a *Bonomi*-jelentést joghézag-kitöltésre használja. A HJ kifejezett rendelkezése hiányában a megállapodások létezése, illetve érvényességi kritériumai kapcsán a főrum kollíziós jogi szabályai (*lex fori*) által kijelölt jog alkalmazása jöhet szóba.

A HJ 7. cikke szerinti egyedi jogválasztási megállapodások léte, érvényessége és formai követelményei tekintetében a *Bonomi*-jelentés által javasolt megoldás egyébként is a *lex fori* alkalmazására vezetne, akár az eljárás megindítása előtti, akár az eljárás folyamatban léte alatt kötött szerződésről legyen szó.⁶⁸

Ami a HJ 8. cikke szerinti általános jogválasztást illeti, a *lex fori* (beleértve annak kollíziós jogát is) alkalmazása bizonyos esetekben nem hoz gyakorlati szempontból logikus eredményt, hiszen elvileg előfordulhat, hogy a különböző államokban folyó eljárások során – például előbb a tartási kötelezettség megállapítása, majd később annak módosítása vagy megszüntetése tekintetében – az eltérő jogot alkalmazó hatóságok saját joguk alapján ellentétesen foglalnak állást a felek szerződéses jogválasztásának léte vagy érvényessége kapcsán.

3.2. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog

3.2.1. Általános szabály

A HJ 3. cikk (1) bekezdése alapján a tartási kötelezettségre irányadó általános státútum a tartásra jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga.

⁶⁵ BONOMI (2013) i. m. 152.

⁶⁶ Így például az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) szóló 593/2008/EK rendelete 3. cikk (5) bekezdése és 10. cikk (1) bekezdése; a Tanácsnak a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról (Róma III.) szóló 1259/2010/EU rendelete 6. cikke; a házassági vagyonjogi rendszerekről szóló 1978. március 14. napján kelt hágai egyezmény 10. cikke; a haláleset miatti vagyonátzállásra alkalmazandó jogról szóló 1989. augusztus 1-jén kelt hágai egyezmény 5. cikk (2) bekezdése.

⁶⁷ ANDRAE (2010) i. m. Art. 8, Rn. 5.; SIEHR (2015) i. m. Art. 8, Rn. 18.; BACH (2015) i. m. Art. 8, Rn. 23.

⁶⁸ BONOMI (2013) i. m. 122.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 50., 52.; SIEHR (2015) i. m. Art. 7, Rn. 4., 7.

a) A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog általános szabálya kapcsán a HJ nem hozott változást az 1956. és 1973. évi kollíziós jogi hágai egyezményekhez képest, továbbá ugyanez az általános statútuma a tartási kötelezettségekről szóló 1989. július 15. napján kelt Montevideói Amerikaközi Egyezménynek is.⁶⁹

A jogosult szokásos tartózkodási helyének általános objektív kapcsolóelvvé tétele mellett több meggyőző érv sorakoztatható fel. Mindenekelőtt e statútum a tartásra jogosult érdekét helyezi előtérbe, hiszen vélelmezhető, hogy a jogosult ennek az államnak a jogát ismeri legjobban.⁷⁰ Másodsorban e jogrend általános elvvé tétele az esetek többségében biztosítja, hogy a megkeresett bíróság (hatóság) a saját jogát alkalmazza, figyelembe véve azt is, hogy a jogosult szokásos tartózkodási helye széles körben alkalmazott joghatósági ok a nemzetközi és európai jogi jogforrásokban.⁷¹ Harmadsorban a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti állam jogának alkalmazása biztosítja a tartásra jogosultság fennállásának és a kötelezettség feltételeinek, így például rendszerességének és összecszerűségének megállapítása során azon állam jogi, társadalmi és gazdasági környezetének figyelembevételét, ahol a jogosult él és fő tevékenységét gyakorolja.⁷² Amint arra az 1973. évi Hágai Egyezmény „kommentátora” is jó érzékkel tapintott rá, a tartást a jogosult megélhetés céljára használja, ezért különösen fontos a konkrétan felmerült igényt egy olyan adott társadalmi-jogi rend kontextusában értékelni, ahol a tartásra jogosult él és élni fog.⁷³ Végül nem szabad elfelejteni azt sem, hogy ez a kapcsolótényező az azonos államban élő jogosultakkal szembeni egyenlő bánásmód záloga is.⁷⁴

A jogosult szokásos tartózkodási helye az objektív kapcsolóelvi „főszerepén” kívül a speciális kollíziós szabályok között is megjelenik [HJ 4. cikk (3) bekezdés], továbbá – mint arról fentebb már volt szó – a felek maguk is választhatják ezen állam jogának alkalmazását [8. cikk (1) bekezdés b) pont].

A HJ 3. cikk (1) bekezdésében lefektetett általános szabályban két kulcsfogalom igényel tisztázást: a jegyzőkönyv nem definiálja sem a „jogosult”, sem a „jogosult szokásos tartózkodási helye” fogalmát.

b) Az EuTR-tel való egységes értelmezésre figyelemmel a HJ-ben szereplő „jogosult” fogalma alatt a HE 3. cikk a) pontjában, illetőleg az EuTR 2. cikk (1) bekezdés 10. pontjában írt tartalmat kell érteni, melyek szerint jogosult minden olyan természetes személy, aki tartásra jogosult, vagy tartási igényt érvényesít.⁷⁵

⁶⁹ BONOMI (2013) i. m. 36.

⁷⁰ FARGE (2011) i. m. 5.; FONGARO (2014) i. m. 360.; HILBIG (2014) i. m. Art. 15., Rn. 31.

⁷¹ BONOMI (2013) i. m. 39.; FONGARO (2014) i. m. 360.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 31.

⁷² BONOMI (2013) i. m. 37.; FARGE (2011) i. m. 5.; Stefan ARNOLD: Entscheidungseinklang und Harmonisierung im internationalen Unterhaltsrecht. *IPRax*, 2012/4. 311.; SIEHR (2015) i. m. Art. 3., Rn. 2.

⁷³ VERWILGHEN (1973) i. m. 138.; Verwilghen véleményét idézi: ARNOLD (2012) i. m. 312.; SIEHR (2015) i. m. Art. 3., Rn. 2.; BACH (2015) i. m. Art. 3, Rn. 2.

⁷⁴ BONOMI (2013) i. m. 38.;

⁷⁵ ANDRAE (2010) i. m. Art. 3, Rn. 6.; BACH (2015) i. m. Art. 3, Rn. 9.

c) Hosszas szakmai viták után végül sem a HE, sem a HJ nem definiálja a „szokásos tartózkodási hely” fogalmát.⁷⁶ A *Bonomi*-jelentés óvatosan annyit hangsúlyoz a fogalom értelmezése kapcsán, hogy nem egyszerű vagy időleges, hanem „szokásos” tartózkodási helyről van szó, vagyis a fogalom „bizonyos stabilitást” tükröz.⁷⁷ Az 1973. évi Hágai Egyezményhez fűzött *Verwilghen*-jelentés pedig így indokolja a fogalom definiálásának elmaradását: „a szokásos tartózkodási hely fogalma nem vetett fel különösebb nehézséget a Hágai Konferencia számára. Ha pedig az [1973. évi hágai] egyezmény azt nem definiálja, ez azért van, mert – a jól meggyökeresedett használatnak megfelelően – tisztán ténybeli fogalomként kell érteni, elhatárolva azt a *domicile*-től. Az [1973. évi hágai] egyezmény alkalmazására hatáskörrel rendelkező igazságügyi és igazgatási hatóságokra hárul az a feladat, hogy megállapítsák a tartózkodás fennállását és annak szokásos jellegét.”⁷⁸

A „szokásos tartózkodási hely” fogalmát az európai családjog „színpadára” állító Brüsszel-II. egyezményhez fűzött *Borrás*-jelentés értelmében a szokásos tartózkodási hely „az a meghatározott hely, ahol a személy a tartósság igényével érdekeltségeinek állandó vagy szokásos központját alakította ki, az ilyen tartózkodási hely meghatározása érdekében valamennyi jelentős tényt figyelembe véve.”⁷⁹ Az egyezmény jogutódja, a Brüsszel-IIa. rendelet által használt „a gyermek szokásos tartózkodási helye” fordulatot az Európai Bíróság többször is értelmezte,⁸⁰ ugyanakkor még nem foglalkozott „a [tartásra] jogosult szokásos tartózkodási helyének” fogalmával. Noha az Európai Bíróság már kimunkált fogalomértelmezését ebben az összefüggésben fenntartásokkal kell kezelni a határon átnyúló tartási ügyekben, a jogirodalom rámutat, hogy „a gyermek tartózkodási helyének” fogalmából „kiszűrhetők olyan kritériumok, melyek szélesebb körű alkalmazást tesznek lehetővé”,⁸¹ így az Európai Bíróság által lefektetett szempontrendszer esszenciája segítséget nyújthat az európai családjog területén használt „szokásos tartózkodási hely” autonóm fogalmának megrajzolásához. Ennek megfelelően „a szokásos tartózkodási hely” a személy életvitelének tényleges központja, vagyis az a hely, ahol az objektív szempontok szerint megállapítható kötelekinek, kapcsolatainak magja található.⁸² Ez eltér egy gyermek és egy felnőtt esetében.⁸³

d) A HJ 3. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott kollíziós szabály *mozgó kapcsolóelv*-re épül, vagyis a tartásra jogosult mindenkori szokásos tartózkodási helyének jogához

⁷⁶ BONOMI (2013) i. m. 41.; Rapport *Borrás-Degeling*, 62–63.

⁷⁷ BONOMI (2013) i. m. 42.

⁷⁸ VERWILGHEN (1973) i. m. 137.

⁷⁹ Alegria BORRÁS: Explanatory report on the Convention, drawn up on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters. HL, C 221., 16. 07. 98., 38.

⁸⁰ A-ítélet, C-523/07, EU:C:2009:225; Mercredi-ítélet, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829.

⁸¹ WOPERA ZSUZSA: A szokásos tartózkodási hely meghatározásának kritériumai a határon átnyúló házassági és szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben. *Európai Jog*, 2013/2. 3.

⁸² ANDRAE (2010) i. m. Art. 3, Rn. 27.; STEHR (2015) i. m. Art. 3., Rn. 6–7.; BACH (2015) i. m. Art. 3, Rn. 12.

⁸³ ANDRAE (2010) i. m. Art. 3, Rn. 10.; BACH (2015) i. m. Art. 3, Rn. 15.; Michael KRÄNZLE: *Heimat als Rechtsbegriff?* Tübingen, Mohr Siebeck, 2014. 161.

kapcsolja a tartási igényt.⁸⁴ Ha tehát a tartásra jogosult megváltoztatja szokásos tartózkodási helyét, és a változás időpontját követő időszakra is tartásdíjat igényel, a változás időpontjától kezdve az új szokásos tartózkodási hely államának jogát kell alkalmazni [HJ 3. cikk (2) bekezdés].⁸⁵ Ez az automatikus státúmváltás biztosítja, hogy mindig annak az államnak a jogát alkalmazzák, amelyben a tartásra jogosult szükségletei felmerülnek.⁸⁶

3.2.2. Egyes privilegizált jogosultakra vonatkozó különös szabályok

A HJ 4. cikke gyengíti a HJ 3. cikkében foglalt, a tartásra jogosult szokásos tartózkodási helyének államához igazodó státútumot egyes privilegizált jogosultak érdekeit előtérbe helyezve (*favor creditoris*).

a) A HJ 4. cikkében lefektetett speciális kollíziós jogi rendelkezések alkalmazandók a szülő tartási kötelezettségére a gyermekével szemben korhatár nélkül; a szülőn kívüli más személy tartási kötelezettségére a 21. életévét be nem töltött személlyel – nevezetesen egyenesági (unoka), oldalági (testvér, unokaöcs vagy unokahúg) vagy sógorsági rokkal – szemben, kivéve a házastársi (volt házastársi vagy érvénytelenített házasság felei közötti) tartási kötelezettséget; végül a gyermek tartási kötelezettségére a szülőjével szemben [HJ 4. cikk (1) bekezdés].⁸⁷ Ez a rendelkezés tulajdonképpen behatárolja a HJ 4. cikk (2)–(4) bekezdésében foglalt különös szabályok személyi hatályát, szűkítve a jogosult és a kötelezett fogalmát.

A tartásdíj iránti igény fenti jogosultak számára történő biztosítása érdekében a jegyzőkönyv egy lépcsőzetes kapcsolóelv-rendszert alakított ki.⁸⁸ Figyelemmel a HJ 4. cikk (3) bekezdése szerinti különös szabályra, két esetkört lehet elkülöníteni: az egyik, amikor a tartásra jogosult a tartásra kötelezett szokásos tartózkodási helye szerinti állam illetékes hatóságához fordul [HJ 4. cikk (3) bekezdés] a tartási kötelezettséggel kapcsolatos ügyben, míg a másik minden ezen kívüli eset [HJ 4. cikk (2) bekezdés].

b) A HJ 4. cikk (2) bekezdésében szereplő kiegészítő szabály, mely szerint amennyiben a jogosult a HJ 3. cikke szerinti általános státútum szerint nem kaphat tartást a kötelezettől, az eljáró bíróság joga (*lex fori*) az alkalmazandó jog. E különös szabály alkalmazásának alapfeltétele tehát, hogy nem áll fenn a HJ 4. cikk (3) bekezdésében írt helyzet, vagyis ha a tartásra jogosult nem a tartásra kötelezett szokásos tartózkodási helye szerinti állam illetékes hatóságához fordul.⁸⁹ Logikailag megállapítható az is, hogy ez a lépcső nem tölti be kiegészítő kapcsolóelvi szerepét akkor sem, ha a tartási kötelezettséggel kapcsolatos igény elbírálása a jogosult szokásos tartózkodási helye

⁸⁴ MÁDL–VÉKÁS (2014) i. m. 530. és 574.; WOPERA (2013a) i. m. 42.

⁸⁵ SIEHR (2015) i. m. Art. 3., Rn. 23.

⁸⁶ ANDRAE (2010) i. m. Art. 3, Rn. 13.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 32.

⁸⁷ BONOMI (2013) i. m. 54, 56, 58.

⁸⁸ MÁDL–VÉKÁS (2014) i. m. 562.

⁸⁹ BONOMI (2013) i. m. 63.; ANDRAE (2010) i. m. Art. 4. Rn. 12a.

szerinti állam bírósága előtt van folyamatban, hiszen ilyenkor a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga egybeesik a fórum jogával. Ebben az esetben a HJ 4. cikk (4) bekezdésében szereplő második kiegészítő lépcsőre kell lépni.

A HJ 4. cikk (2) bekezdése alkalmazásának másik feltételeként megfogalmazott „nem kaphat tartást a kötelezettől” fordulat pontos jelentése még a 2007. évi hágai jegyzőkönyv kidolgozásával megbízott különbizottság tagjai között is vitatott volt,⁹⁰ noha ez a szövegezés már az 1956. évi és az 1973. évi kollíziós jogi tartási egyezményben is szerepelt.⁹¹ Magától értetődik, hogy ez az eset forog fenn, ha a jogosult szokásos tartózkodási helyének állama szerinti jog nem szabályozza a szóban forgó családi kapcsolatból eredő tartási kötelezettséget, továbbá akkor is, ha e státútum olyan feltételtől teszi függővé a tartást, amely az adott esetben nem áll fenn.⁹² Kérdéses viszont ebből a szempontból annak a helyzetnek az értékelése, amikor a jogosult szokásos tartózkodási helye szerint alkalmazandó jog gazdasági okokból, nevezetesen a jogosult szükségletei vagy a kötelezett teljesítőképességének hiánya miatt nem alapozza meg a tartási igényt: a *Bonomi*-jelentés erről annyit mond, hogy a jegyzőkönyv kimunkálásában részt vett delegációk többsége szerint a *favor creditoris* erre az esetre nem alkalmazandó.⁹³ Végül a fordulat pusztán nyelvtani értelméből következően nem lehet vitás, hogy kizárt az első kiegészítő lépcső használata, ha a HJ 3. cikke szerinti státútum alacsonyabb összegű tartást tesz lehetővé a jogosult számára, vagy egyébként reá nézve ez a jogrend kedvezőtlenebb, mint a *lex fori*.⁹⁴

c) A HJ 4. cikk (3) bekezdése a fórum jogát emeli általános kollíziós szabállyá abban az esetben, amikor a tartásra jogosult „a kötelezett szokásos tartózkodási helye szerinti állam illetékes hatóságához fordul”, egyúttal a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti státútum válik az első kiegészítő lépcsővé, ha a jogosult a *lex fori* alapján nem kaphat tartást.⁹⁵ A HJ 3. cikkében foglalt általános és a HJ 4. cikk (2) bekezdésében foglalt különös szabály megfordítása a jogosult szokásos tartózkodási hely státútumának védelmezői és a *lex fori* hívei közötti kompromisszum eredménye: a jegyzőkönyv kidolgozásában résztvevők úgy vélték, hogy amennyiben a jogosult a kötelezett szokásos tartózkodási helyének államában terjeszt elő tartási keresetet, a jogosult szokásos tartózkodási helyének kapcsolódólag veszít jelentőségéből, és a *favor creditoris* is azt kívánja, hogy a tartási kötelezettség tárgyában indult jogvita a bíróság előtt – elkerülve

⁹⁰ A jegyzőkönyv eredeti francia változatában: „ne peut pas obtenir d'aliments du débiteur”; az angol változatában: „is unable [...] to obtain maintenance from the debtor”.

⁹¹ BONOMI (2013) i. m. 61.

⁹² VERWILGHEN (1973) i. m. 145.; BONOMI (2013) i. m. 61.

⁹³ BONOMI (2013) i. m. 61.; ANDRAE (2010) i. m. Art. 4, Rn. 17–18.; BACH (2015) i. m. Art. 4, Rn. 11.

⁹⁴ BONOMI (2013) i. m. 62.

⁹⁵ A HJ 4. cikk (3) bekezdésének második mondatának hiteles magyar fordítása (HL L 331., 2009. 12. 16., 19. o.) hibás: a mondat második fordulata, mely szerint „az alkalmazandó jog a *kötelezett* szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga”, helyesen „az alkalmazandó jog a *jogosult* [az eredeti francia szövegben: „créancier”; az eredeti angol szövegben: „creditor”] szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga.”

a külföldi jog tartalmának kiderítése érdekében tett, hosszadalmas és költséges eljárási cselekményeket – gyorsan lezáruljon.⁹⁶

A fórum joga főszabálykénti alkalmazásának két feltétele van: egyrészt elengedhetetlen, hogy a megkeresett hatóság „a kötelezett szokásos tartózkodási helye szerinti állam illetékes hatósága” legyen, másrészt a jogosult az, aki e hatósághoz fordul.⁹⁷

Az előbbi feltétel kapcsán a kötelezett szokásos tartózkodási helyének fogalmát a HJ nem határozza meg, így ennek kapcsán irányadók a jogosult szokásos tartózkodási helyével kapcsolatban tett fentebbi megállapítások. Emellett a gyakorlat számára kérdésként merülhet fel, hogy mely időpontban fennálló kötelezetti szokásos tartózkodási hely alapítja meg az irányadó státútumot: a bíróság megkereséséskori vagy az ítélet meghozatalakori.⁹⁸ Végül e feltétel szövegezésében feltűnő „az illetékes hatóság” kifejezés, mely tartalmilag jelenthet „illetékességgel”, továbbá „hatáskörrel” rendelkező hatóságot is.⁹⁹ A jogalkotó vélhetően az utóbbi tartalmat szándékozta kölcsönözni e kifejezésnek.

Ami a második feltételt illeti, a HJ 4. cikk (3) bekezdésében foglalt szabályra csak a jogosult vagy a jogosult képviselőjében saját nevében eljáró személy hivatkozhat.¹⁰⁰ Ez lényegében azt jelenti, hogy a jogosultnak választási szabadsága van: a kérelmét beadhatja a saját vagy a kötelezett szokásos tartózkodási helyének államában működő illetékes hatósághoz, amely megoldás egyébként összhangban van az általános joghatósági szabályokkal is, hiszen az EuTR 3. cikk a) pontja az alperes szokásos tartózkodási helyéhez, az EuTR 3. cikk b) pontja a jogosult szokásos tartózkodási helyéhez igazítja az általános joghatóságot. Azzal, hogy a HJ 4. cikk (3) bekezdése a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog körében egy megfordított főszabály-kivétel viszonyt állít fel, és a kiválasztott fórumhoz igazítja az alkalmazandó jogot, az objektíve irányadó státútumok körében is jogválasztást tesz lehetővé a privilegizált jogosultak számára.¹⁰¹ Ez összességében a *forum shopping* veszélyét rejti magában, amelyet ezért többen kritika tárgyává tesznek.¹⁰²

A *lex fori* alkalmazása az adott esetben a kötelezett szokásos tartózkodási helye szerinti állam jogának alkalmazásához vezet, és akkor is e státútum alkalmazandó, ha az adott esetben a *lex fori* kedvezőtlenebb a jogosult számára, mint a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti státútum, kivéve azt az egyetlen esetet, ha a jogosult „e jog alapján nem kaphat tartást a kötelezettől.” E fordulat értelmezését lásd a 4. cikk (2) bekezdésének értelmezésénél.

⁹⁶ BONOMI (2013) i. m. 64, 66.

⁹⁷ BONOMI (2013) i. m. 65.

⁹⁸ BACH (2015) i. m. Art. 4, Rn. 21.

⁹⁹ A jegyzőkönyv hiteles francia szövegében „l’authorité compétente”, az angol változatban „the competent authority” szerepel.

¹⁰⁰ BACH (2015) i. m. Art. 4, Rn. 18.

¹⁰¹ ANDRAE (2010) i. m. Art. 4, Rn. 6.

¹⁰² ARNOLD (2012) i. m. 313.; Matthias LEHMANN: Das neue Unterhaltskollisionsrecht – im Irrgarten zwischen Brüssel und Den Haag. *Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union*, 2014/6. 347.

d) Mind a HJ 4. cikk (2), mind a HJ 4. cikk (3) bekezdésében szerepeltetett esetkör második kisegítő lépcsője a jogosult és a kötelezett közös állampolgársága szerinti jog (*lex patriae communis*): amennyiben a jogosult sem a HJ 3. cikkében, sem a 4. cikk (2) és (3) bekezdésében említett jog alapján nem kaphat tartást a kötelezettől, és a kötelezettel azonos állampolgársággal rendelkezik, az alkalmazandó jog a közös állampolgárságuk szerinti állam joga [HJ 4. cikk (4) bekezdés].

A jogosult és a kötelezett közös állampolgársága szerinti jog kapcsolóelve klasszikusnak számít, hiszen az 1956. évi és az 1973. évi kollíziós jogi hágai egyezmények is tartalmazták e státútumot. Ugyanakkor a 2007. évi hágai jegyzőkönyv jelentős elvi változást hozott azzal, hogy a *lex patriae communis* az utolsó lépcsőfokra került a státútumok sorában, előtérbe helyezve a *lex fori* alkalmazását. E változás több okra vezethető vissza. Egyfelől csökkent a közös állampolgárság kapcsolóelvének jelentősége, ráadásul e kapcsolóelv indokoltsága egyébként is vitatott a tartási kötelezettség körében. Másfelől a *lex fori* előbbre sorolása egyszerűsíti a megkeresett hatóság feladatát is. Végül ez a megoldás kedvez a jogosultnak is, hiszen a *lex fori* alkalmazása az érdemi döntés gyorsabb és költségkímélőbb meghozatalát teszi lehetővé.¹⁰³

A kiskorú gyermekek mint jogosultak esetében a közös állampolgárság kapcsolóelve csekély szerepet játszik, hiszen a nemzeti jogok túlnyomó többsége elismeri a kiskorú gyermekek tartásra való jogosultságát. A közös állampolgárság státútuma a HJ 4. cikk (1) bekezdésében írt egyéb viszonylatokban bírhat nagyobb jelentőséggel, nevezetesen a nagykorú gyermek, a 21. életévét be nem töltött személy, valamint a szülő javára járó tartás esetében.¹⁰⁴

Az egy államon belül több jog- vagy jogszabályrendszer alkalmazó területi egységek és két személy közös állampolgárságának találkozását a HJ 16. cikk (1) bekezdés d) pontja még kezeli, azonban nem szabályozza azokat az eseteket, amikor a jogosult és a kötelezett több közös állampolgársággal rendelkezik, vagy ha nem rendelkeznek közös állampolgársággal. A HJ 9. cikke lehetővé teszi, hogy azok az államok, amelyek családjogi ügyekben a „*domicile*” fogalmát alkalmazzák kapcsoló tényezőként, tájékoztathatják a Hágai Konferencia Állandó Hivatalát, hogy a HJ 4. cikke alkalmazásában az állampolgárság helyébe a „*domicile*” lép.

e) Kérdéses, hogy a HJ 4. cikkében írt tényállások esetén státútumváltás bekövetkezhet-e, amennyiben az eljárás folyama alatt a kapcsolótényezőben változás következik be.¹⁰⁵ Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az eljárás során a 4. cikk (2) bekezdése alá eső tényállások esetén a jogosult szokásos tartózkodási helye, a 4. cikk (3) bekezdése szerinti esetekben a kötelezett szokásos tartózkodási helye, míg a 4. cikk (4) bekezdése alapján vizsgált ügyekben a jogosult és/vagy kötelezett állampolgársága megváltozik. A magyar jog számára azért is élesen vetődik fel ez a kérdés, mert a magyar eljárásjogi szabályok nem rögzítenek egyértelmű időpontot arra, hogy egy adott eljáráson belül mikor rögzül az alkalmazandó jog.

¹⁰³ BONOMI (2013) i. m. 60., 72.; ANDRAE (2010) i. m. Art. 4, Rn. 7.; HILBIG (2014) i. m. Art. 15, Rn. 35.

¹⁰⁴ BONOMI (2013) i. m. 75.

¹⁰⁵ BACH (2015) i. m. Art. 4, Rn. 28–32.

3.2.3. A házastársakra és a volt házastársakra vonatkozó különös szabály

A HJ 5. cikke gyökeresen megreformálja az 1973. évi Hágai Egyezmény sokat vitatott rendelkezését (8. cikk), mely a házasság felbontására irányadó statútumot jelölte ki alkalmazandó jogként a volt házastársak között fennálló tartási kötelezettségre.¹⁰⁶ A HJ 5. cikke kimondja, hogy amennyiben házastársak, volt házastársak vagy érvénytelenített házasság felei között tartási kötelezettség áll fenn, a 3. cikk nem alkalmazandó, amennyiben a felek valamelyike azt kifogásolja, és egy másik állam, különösen az utolsó közös szokásos tartózkodási helyük szerinti állam joga szorosabban kapcsolódik a házassághoz; ilyen esetben az alkalmazandó jog ennek az államnak joga.

a) A HJ – ellentétben az 1973. évi hágai egyezménnyel – nemcsak a volt házastársak vagy az érvénytelenített házasság felei között alkalmazandó, hanem kiterjeszti hatályát a házastársakra is, melyből következően a házassági kötelék fennállása alatti és annak felbontása utáni tartási igényekre is kiterjed a hatóköre.¹⁰⁷ A HJ 5. cikkében foglalt személyi kör kizárt a privilegizált jogosultakra megalkotott speciális rendelkezések hatálya alól [HJ 4. cikk (1) bekezdés b) pont].¹⁰⁸

Hasonlóan a HJ tárgyi hatályát lehatároló 1. cikkének pontos értelmezéséhez, a HJ 5. cikke is felélesztette a házassághoz közeli partneri formák (regisztrált élettársi kapcsolatok), valamint az azonos neműek közötti házassági és regisztrált élettársi kötelekek értékelésének vitáját abból a szempontból, hogy e speciális kapcsolati formák a házasság fogalma alá szubsumálhatók-e. A HJ konszenzus hiányában hallgat erről a kérdésről, e hallgatás azonban nem jelenti azt, hogy a kérdést teljesen nyitva is hagyták. A HJ diplomáciai ülése ugyanis elfogadta, hogy azok a részes államok, amelyek e különleges kapcsolati formákat jogrendjükben elismerik, a HJ 5. cikkét alkalmazhatják e jogintézményekre is.¹⁰⁹ Ha azonban a jegyzőkönyv által kijelölt jog rendelkezik a regisztrált partner vagy az azonos nemű házastárs javára megállapítható tartási kötelezettségről, az eljáró bíróság a HJ 13. cikke alapján megtagadhatja a külföldi jog alkalmazását, amennyiben az alkalmazás hatásai nyilvánvalóan ellentétesek a fórum államának közrendjével.¹¹⁰ Azok az államok, amelyek e kapcsolati formákhoz kritikusan állnak, legitim módon dönthetnek úgy, hogy házasságként nem, de a HJ 1. cikke alá eső családi kapcsolatként elismerik e kapcsolatokat, következésképpen a HJ 3. és 6. cikkét lehet rájuk alkalmazni, vagy egyáltalán nem ismerik el e viszonyokat.¹¹¹ Ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy a Hágai Konferencia diplomáciai ülésének fenti állásfoglalása nem teszi lehetővé, hogy a HJ alapján eltérő módon kezeljék azokat a jogintézményeket, amelyek a belső jog szerint a házasságnak feleltethetők meg.¹¹²

¹⁰⁶ ANDRAE (2010) i. m. Art. 5, Rn. 2.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 36.

¹⁰⁷ BONOMI (2013) i. m. 90.

¹⁰⁸ BONOMI (2013) i. m. 94.

¹⁰⁹ BONOMI (2013) i. m. 92.

¹¹⁰ BONOMI (2013) i. m. 93.

¹¹¹ ANDRAE (2010) i. m. Art. 5, Rn. 7.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 37.

¹¹² BONOMI (2013) i. m. 92.; BACH (2015) i. m. Art. 5, Rn. 7.

A magyar jog jelenleg három partnerkapcsolati formát ismer: a házasságot, a bejegyzett élettársi kapcsolatot (életközösséget) és a *de facto* élettársi kapcsolatot. A házasság férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösség, mely az Alaptörvény által kiemelt védelemben részesül.¹¹³ A fogalomból következően Magyarországon az azonos nemű párok házasságot nem köthetnek, számukra jogilag a bejegyzett vagy a *de facto* élettársi kapcsolati formák állnak rendelkezésre. A bejegyzett élettársi kapcsolat kizárólag két, tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személy között létesíthető, joghatásai pedig csak vagyoni jogi szempontból egyeznek meg a házasságéval,¹¹⁴ Végül élettársi kapcsolat állhat fenn két, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személy között, akik nem állnak egymással egyenesági rokonságban vagy testvéri kapcsolatban.¹¹⁵ Mivel a magyar jog kizárólag a különemű személyek számára teszi lehetővé a házasság intézményét, a bejegyzett és a *de facto* élettársi kapcsolat pedig tartalmilag eltér a házasságtól, így a HJ keretében az azonos személyek közötti házastársi tartási igények – közrendbe ütközés folytán – csak a családi kapcsolatokra irányadó, a HJ 3. és 6. cikke által kijelölt státútumok jöhetnek szóba alkalmazandó jogként.¹¹⁶

b) Ami az alkalmazandó jogot illeti, a HJ kidolgozásával megbízott különbizottság kezdettől fogva egy egyensúly megteremtésére törekedett a jogosultvédelem és a legalkalmasabb kapcsolótényező kiválasztása között.¹¹⁷

A szabályozás abból indul ki, hogy a HJ 3. cikke által felállított általános kapcsolólév a házastársak (volt házastársak) esetében is általában kellően szoros kapcsolatot mutat a tartási kötelezettséggel, azonban a szokásos tartózkodási hely változékonysága és a volt házastárs tartására vonatkozó tagállami szabályozások jelentős eltérése miatt e státútum alkalmazása problémákat idézhet elő.¹¹⁸ Ezért a HJ egy speciális kitérítő (vagy más néven menekülő) klauzulát vezet be a házassághoz való szorosabb kapcsolódás esetére.¹¹⁹ E kitérítő klauzula abban különbözik az ilyen záradékok klasszikus szerkezetétől, hogy annak alkalmazhatósága a felek valamelyikének „*kifogásától*” (kérelmétől) függ.¹²⁰ A korrekció tehát a megszokottól eltérően nem a bíró hivatalbóli cselekvését feltételezi, hanem a HJ 5. cikke bizonyos értelemben egy egyoldalú választási jogot kreál mindkét házastárs számára: eldönthetik, hogy a jogvitájukat a házastársukhoz gyengébben kapcsolódó általános objektív státútumhoz (HJ 3. cikk) kötik, vagy – élve a kitérítő klauzula által adott lehetőséggel – a szorosabb kapcsolatot fel-

¹¹³ Alaptörvény L cikk (1) bekezdés.

¹¹⁴ A bejegyzett élettársi kapcsolatról és az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény 1. § (1) bekezdése.; 43/2012. (XII. 20.) AB határozat; SZEIBERT Orsolya: *A családi jogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában*. Budapest, HVG-Orac, 2014. 107.

¹¹⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:514. § (1) bekezdés.

¹¹⁶ WOPERA Zsuzsa: Az európai uniós családjog érvényesülésének kritikus pontjai. *Családi Jog*, 2013/3. 38.

¹¹⁷ BONOMI (2013) i. m. 81.

¹¹⁸ ANDRAE (2010) i. m. Art. 5, Rn. 4.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 36.

¹¹⁹ MÁDL-VÉKÁS (2014) i. m. 64.

¹²⁰ SIEHR (2015) i. m. Art. 5, Rn. 9.

mutató más státútum (HJ 5. cikk) alkalmazását kéri. Egyesek szerint a szokványos, vagyis a bíróság által hivatalból alkalmazandó kitérítő klauzula alkalmazása igazságosabb lenne, hiszen a jelenlegi szabályozás mellett a felek házasságához gyengébb szálakkal kapcsolódó státútum csak akkor kerülhető ki, ha az a fél, akinek érdekében áll a kitérítő klauzula alkalmazása, e jogi lehetőségével tisztában van.¹²¹ A klauzula alkalmazása kapcsán a kérelemhez kötöttség mindenképpen gyakorlati problémát fog okozni, hiszen egyelőre az nem világos, hogy mely jogot kell alkalmazni, amennyiben a bíró a házastárs kifogásában foglaltaktól eltérően egy harmadik állam jogának szorosabb kapcsolódását állapítja meg a felek házasságával.

A HJ nem rögzít határidőt arra, hogy a kifogás meddig terjeszthető elő, azonban a *Bonomi*-jelentés – nyilvánvalóan a visszaélésszerű és rosszhiszemű perbeli magatartás megelőzése céljából – ezzel kapcsolatban jelzi: „kívánatos, hogy a kérelmet már ne lehessen előterjeszteni olyankor, amikor az eljárás túlságosan előrehaladott szakaszban van.”¹²² Szabályozás hiányában a nemzeti eljárásjogokra hárul a feladat, hogy meghatározza azt a végső perbeli szakaszt, amikor a felek az alkalmazandó joggal kapcsolatos jogi álláspontjaikat, kifogásaikat kifejtetik, továbbá a *lex fori* irányadó a kifogás előterjesztésének alaki követelményeire is.¹²³

c) A kifogás előterjesztésén kívül az általános objektív kapcsolóelvűtől való eltéréshez szükséges az is, hogy a megkeresett hatóság megállapítsa annak a jognak a *szorosabb kapcsolódását* a felek házasságához, amelynek az alkalmazását kérték. A HJ 5. cikke a szóba jöhető kapcsolótényezők közül kiemeli a házastársak utolsó közös szokásos tartózkodási helyét, hiszen általában ez mutatja fel a legszorosabb kapcsolatot, ezt azonban nem vélelemként, hanem pusztán irányítúként, példaként kell kezelni.¹²⁴ Ezen kívül természetesen szóba jöhet például a házastársak közös állampolgársága, a házasságkötés vagy a válás helye szerinti jog alkalmazása. A HJ 5. cikkében használt „közös szokásos tartózkodási hely” fogalma nem kívánja meg, hogy a házastársak együtt lakjanak, ehhez elegendő az is, ha ugyanabban az államban laknak, de elkülönülten.¹²⁵ A HJ 5. cikke a házastársak közös szokásos tartózkodási helye közül is az „utolsót” emeli ki, de természetesen nem kizárt az sem, hogy nem az utolsó, hanem egy korábbi közös szokásos tartózkodási hely jellemzi jobban a felek házasságát, és emiatt ezzel az állammal szorosabb a kapcsolat; ilyenkor indokolt e korábbi állam jogának alkalmazása a házastársi tartási kötelezettségre.¹²⁶ Mindenesetre nem tűnik kétségesnek, hogy gyakorlati szempontból valóban a HJ 5. cikkében kiemelt utolsó közös szokásos tartózkodási helynek van főszerepe, és akkor jöhet szóba más kapcsolótényező alkalmazása, ha a házasság időtartamához viszonyítva a házastársak itt-tartózkodása rövid volt.¹²⁷

¹²¹ BACH (2015) i. m. Art. 5, Rn. 10.; LEHMANN (2014) i. m. 347.

¹²² BONOMI (2013) i. m. 84.

¹²³ SIEHR (2015) i. m. Art. 5, Rn. 10.; BACH (2015) i. m. Art. 5, Rn. 11.

¹²⁴ BONOMI (2013) i. m. 84.; SIEHR (2015) i. m. Art. 5, Rn. 16.

¹²⁵ BONOMI (2013) i. m. 86.

¹²⁶ BONOMI (2013) i. m. 88.

¹²⁷ ANDRAE (2010) i. m. Art 5, Rn 15; HILBIG (2014) i. m. Rn. 37.

A házasságekötés állama statútumának mint a felek házasságát legszorosabban jellemző tényező alkalmazása ritka esetekben jöhet szóba, de például a házasság érvénytelenítése esetén elképzelhető.¹²⁸

Kérdéses ugyanakkor, hogy a kitérítő klauzula alapján a felek közös állampolgársága szerinti jog alkalmazható-e, hiszen az állampolgárságnak a házasságra és a tartási kötelezettségre általában kevés kihatása van.¹²⁹

3.2.4. A védelemre vonatkozó különös szabály

A HJ 6. cikke szerint a kötelezett vitathatja a jogosult követelését, ha sem a kötelezett szokásos tartózkodási helye, sem a felek közös állampolgársága szerinti állam joga alapján nem áll fenn ilyen kötelezettség.

A rendelkezés nem kapcsolószabály, hanem egy a kötelezett számára nyitva álló „védekezési eszköz”.¹³⁰ A mechanizmus alapvetően nem új, hiszen már az 1973. évi kollíziós jogi egyezmény 7. cikke is tartalmazta ezt a lehetőséget az oldalági és sógorági rokonsági viszonyokban, a HJ 6. cikke csupán kiszélesítette azt a kört, ahol ez a „fegyver” bevethető. A HJ 6. cikke a szülő-gyermek kapcsolatból származó gyermek-tartási kötelezettség [HJ 4. cikk (1) bekezdés a) pontja] és a házastársak, volt házastársak vagy érvénytelenített házasság felei közötti tartási kötelezettség [HJ 5. cikk] kivételével engedi használni a kötelezetti védelmet. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a HJ 6. cikkére egyrészt – a gyermektartást kivéve – az egyenesági (pl. szülő-, unoka- vagy nagyszülőtartás), valamint az oldalági (pl. testvértartás) vagy a házastársi rokonsági kapcsolaton (pl. a házastárs gyermeke javára járó tartás) alapuló, nagykorú személy javára fennálló tartási kötelezettség esetében lehet hivatkozni. Ezekben az esetekben a tartási kötelezettségre alkalmazandó jog a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga [HJ 3. cikk], ha az rendelkezik a tartási kötelezettségről, a kötelezett élhet a védekezési eszközzel.¹³¹ A kötelezett hivatkozhat továbbá erre a szabályra – a szülő és a házastárs kivételével – minden, 21. életévét be nem töltött személlyel szemben fennálló és a HJ 4. cikke alá eső tartási kötelezettség esetében. Ez utóbbi esetben nemcsak egyszerűen két különös szabály [HJ 4. és 6. cikke], hanem a jogosult- és az kötelezettvédelem elvei is versengenek egymással.¹³²

A védelmi klauzula szempontjából speciális helyet foglalnak el a házassághoz hasonló partneri kapcsolatok (bejegyzett és nem bejegyzett élettársi kapcsolat). A HJ 5. cikkénél tárgyalt szabad mérlegelési jog itt is adott: azokban az államokban, ahol házasságként hajlandók kezelni az ahhoz közel eső családi kapcsolatokat, a házaspárok csak a HJ 5. cikkében foglalt kitérítő klauzulát vehetik igénybe, azonban szabadulnak a

¹²⁸ SIEHR (2015) i. m. Art. 5, Rn. 18.

¹²⁹ SIEHR (2015) i. m. Art. 5, Rn. 17.

¹³⁰ BONOMI (2013) i. m. 103.

¹³¹ BONOMI (2013) i. m. 99.

¹³² BONOMI (2013) i. m. 100.

HJ 6. cikke szerinti védelmi eszköztől. Ellenkező esetben – kötelezetti hivatkozás esetén – a HJ 6. cikke szerinti védelemre vonatkozó különös szabályt kell alkalmazni.¹³³

Tekintettel arra, hogy egy védelmi eszköztől van szó, felhasználására hivatalból nem, kizárólag a kötelezett kérelmére van lehetőség.¹³⁴

A *Bonomi*-jelentés kitér arra, hogy a HJ 6. cikkében megfogalmazott „nem áll fenn ilyen [tartási] kötelezettség” fordulat azonos módon értendő a HJ 4. cikk (2)–(4) bekezdéseiben írt „nem kaphat tartást” fordulattal: a feltétel megvalósulásához az szükséges, hogy „az alkalmazandó jog semmilyen kötelezettséget ne írjon elő, vagy az előírt jogi feltételek [...] ne teljesüljenek.”¹³⁵ Egyesek a HJ 6. cikkében megfogalmazott kitétel ennél szűkebb értelmezését tartják indokoltnak, és csak azt az esetet értik alatta, amikor a vizsgált jogrend egyáltalán nem ismeri az adott kategóriába tartozó, vagyis az adott családi kapcsolati viszonylatban fennálló a tartási kötelezettséget.¹³⁶ Magam is ez utóbbi álláspontot osztom.

A védelmi eszközt *kumulatív módon* kell használni, vagyis a kötelezett csak akkor mentesül a tartási kötelezettség alól, ha sem a kötelezett szokásos tartózkodási helye, sem – ha van ilyen – a felek közös állampolgársága szerinti állam joga alapján nem áll fenn a jogvita tárgyát képező tartási kötelezettség. A védelem kumulálását *Bonomi* azzal indokolja, hogy ha a felek rendelkeznek közös állampolgársággal, és e státúmus alapján fennáll a tartási kötelezettség, méltánytalan lenne megengedni a kötelezettnek, hogy szabaduljon a tartási kötelezettségtől pusztán azzal az indokkal, hogy a kötelezett szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga szerint a vitatott tartási kötelezettség nem áll fenn.¹³⁷

A kifogás előterjesztésének határidejét és alakiságát a HJ nem szabályozza, ezért arra a fórum joga az irányadó.¹³⁸

3.2.5. A közintézményekre alkalmazandó különös szabály

A közintézmények a jogosultnak nyújtott tartást helyettesítő ellátás megtérítésére vonatkozó igényüket az intézményre alkalmazandó jog alapján érvényesíthetik (HJ 10. cikk).

Ez a rendelkezés érdemben nem hoz újat az 1973. évi kollíziós jogi egyezmény 9. cikkéhez képest. Ugyanakkor ez a kapcsolószabály kizárólag a megtérítés igénylésére (kérelmezésére) érvényesül, a tartási igény léte és terjedelmére a tartási kötelezettségre alkalmazandó jogot kell figyelembe venni [HJ 11. cikk f) pont].¹³⁹ Ez a két jog abban az esetben vélhetően egybeesik, ha a tartási kötelezettségre alkalmazandó jog a jogosult szokásos tartózkodási helye, hiszen a tartást helyettesítő szolgáltatást általában a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti közintézmény nyújtja.

¹³³ BONOMI (2013) i. m. 101–102.; BACH (2015) i. m. Art. 6, Rn. 4.

¹³⁴ VERWILGHEN (1973) i. m. 151.; SIEHR (2015) i. m. Art. 6, Rn. 7.; BACH (2015) i. m. Art. 6, Rn. 11.

¹³⁵ BONOMI (2013) i. m. 108.

¹³⁶ SIEHR (2015) i. m. Art. 6, Rn. 8.

¹³⁷ BONOMI (2013) i. m. 105.

¹³⁸ ANDRAE (2010) i. m. Art 6, Rn. 6.; BACH (2015) i. m. Art. 6, Rn. 11.

¹³⁹ VERWILGHEN (1973) i. m. 167.; BONOMI (2013) i. m. 164.

A közintézmény fogalmát a HJ nem határozza meg. A HE 36. cikk (1) bekezdése e fogalom alatt olyan állami szervet ért, amely a „tartásra jogosult helyett jár el, vagy amely a tartás helyett nyújtott ellátások után visszatérítésre jogosult.”¹⁴⁰ A közintézmény fogalmát tágan kell értelmezni, és az nem azonosítható kizárólag az állami hatóságokkal.¹⁴¹

E kapcsolószabály kizárólag a tartást helyettesítő ellátás esetén alkalmazandó. Magyarországon például a gyermektartásdíj megelőlegezése feleltethető meg ennek az intézménynek.¹⁴²

3.3. Az alkalmazandó jog terjedelme

3.3.1. Az alkalmazandó jog tárgyi hatálya

A HJ 11. cikke a HJ 3–5. és 7–8. cikkei által kijelölt alkalmazandó jog terjedelmét határozza meg. A rendelkezésben szereplő „többek között” kifejezés utal arra, hogy a felsorolás nem kimerítő, emellett az alkalmazandó jog tárgyi hatályát tágan kell értelmezni.¹⁴³

- a) A tartási kötelezettségre alkalmazandó jog szabályozza a jogosult tartás iránti jogainak fennállását és terjedelmét, valamint azt, hogy kivel szemben gyakorolhatja azokat [HJ 11. cikk a) pont].
- b) A tartási kötelezettségre alkalmazandó jog határozza meg, hogy a jogosult mennyiben követelhet visszamenőlegesen tartást [HJ 11. cikk b) pont].
- c) A tartási kötelezettségre alkalmazandó jog rendezi a tartás összegének kiszámítási alapját és indexálását [HJ 11. cikk c) pont].
- d) A tartási kötelezettségre alkalmazandó jog hatálya kiterjed annak meghatározására is, hogy ki jogosult eljárást indítani a tartással kapcsolatos ügyben, kivéve azokat a kérdéseket, amelynek az eljárási képességhez és az eljárás során történő képviselőhöz kapcsolódnak [HJ 11. cikk d) pont].
- e) Ugyancsak a jegyzőkönyv által kijelölt jog érvényesül az elévülési időre, illetőleg a keresetindítási határidőre [HJ 11. cikk e) pont].¹⁴⁴

¹⁴⁰ A HE VII. fejezetének magyar nyelvű változata következetesen – a HJ 10. cikkében szereplő „közintézménytől” eltérő – „állami szerv” fordítást tartalmaz, azonban az egyezmény eredeti francia és angol nyelvű változata a HJ 10. cikkének angol és francia nyelvű változatával azonos kifejezéssel jelöli meg a „közintézményt” („organismes publics”; „public bodies”).

¹⁴¹ VERWILGHEN (1973) i. m. 166.; Hein/Siehr 2015, UnthProt, Art. 10, Rn. 2.

¹⁴² A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 22–24. §.

¹⁴³ VERWILGHEN (1973) i. m. 170.; BONOMI (2013) i. m. 166–167.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 25.; SIEHR (2015) i. m. Art. 11, Rn. 2.

¹⁴⁴ A HJ 11. cikk e) pontjának hiteles magyar fordítása a keresetindítási határidőre való utalást egyáltalán nem tartalmazza, noha más nyelvi változatokban ez is szerepel. A hiteles angol nyelvi változat e pont alatt „prescription or limitation periods”, a hiteles francia « la prescription ou les délais pour intenter une action », a német „die Verjährungsfristen oder die für die Einleitung eines Verfahrens geltenden Fristen” szövegezést tartalmaz.

f) Végül a kijelölt státútum meghatározza a tartásra kötelezett kötelezettségének mértékét, amennyiben a jogosult számára tartást helyettesítő közintézmény az ellátás visszatérítését igényli [HJ 11. cikk f) pont; 10. cikk].

3.3.2. A vissza- és továbbutalás

A HJ 12. cikke kizárja a vissza- és a továbbutalást (*renvoi*). A jegyzőkönyv szerint kijelölt „jog” kizárólag az adott államban hatályos anyagi jogot jelenti, a kollíziós szabályokat nem.

3.3.3. Közrend

A jegyzőkönyv az eljáró bíróság államának közrendjét közrendi záradékkal védi. A Róma I., a Róma II. és a Róma III. rendeletben megszokott módon a HJ 13. cikkében megfogalmazott generálklauzula az alkalmazásának kivételességét hangsúlyozza.¹⁴⁵ A záradék alkalmazására szűk körben van lehetőség és a fogalmat szűken is kell értelmezni,¹⁴⁶ erre utal a HJ 13. cikkében foglalt rendelkezés tartalma, mely megköveteli, hogy a külföldi jog hatása *nyilvánvalóan* ellentétben álljon a fórum közrendével.

A közrendi szabályt csak a közrendet a konkrét esetben sértő külföldi jogszabály alkalmazásának kivédésére lehet igénybe venni. Ez a tartási kötelezettséggel összefüggésben azt jelenti, hogy a közrendi szabály felhívásához nem elegendő az adott családi kapcsolatnak a fórum jogával való szembenállása, hiszen a jegyzőkönyv nem érinti az egyes családi kapcsolatok fennállását [HJ 1. cikk (2) bekezdés]: a konkrét családi kapcsolattal való tagállami szembehelyezkedésen túl szükséges az is, hogy a fórum közrendje szerint az adott családi viszonyban a tartási igény is megbotránkoztatónak minősüljön. A *Bonomi*-jelentés példaként említi, hogy egyes tagállamok (Németország, Franciaország) a poligámia bizonyos hatásait, így például a férj több feleségével szembeni tartási kötelezettségét annak ellenére elismerik, hogy a többnejűség intézménye egyértelműen közrendjükbe ütközik.¹⁴⁷ Hasonlóképpen alkalmazandó ez a szemlélet például az azonos nemű személyek közötti házasságból vagy élettársi kapcsolatból eredő tartási kötelezettségekre. A közrendi záradéknak tehát csak a valóban extrém esetekben jut korrekciós szerep.¹⁴⁸

Vitásnak tűnik, hogy mi a következménye annak, ha egy konkrét ügyben a bíróság megállapítja, hogy az alkalmazandó jog valamely szabálya az állam közrendjébe ütközik. A *Verwilghen*- és a *Bonomi*-jelentés egyértelműen amellet foglal állást, hogy ilyen esetben a külföldi jog alkalmazását egészében mellőzni kell.¹⁴⁹ Van azonban olyan ál-

¹⁴⁵ MÁDL–VÉKÁS (2014) i. m. 155.

¹⁴⁶ BONOMI (2013) i. m. 177.; VERWILGHEN (1973) i. m. 174.; HILBIG (2014) i. m. Rn. 27.; BACH (2015) i. m. Art. 13, Rn. 1.

¹⁴⁷ BONOMI (2013) i. m. 178.

¹⁴⁸ ANDRAE (2010) i. m. HUntStPr, Art. 13, Rn. 6.

¹⁴⁹ VERWILGHEN (1973) i. m. 456.; BONOMI (2013) i. m. para. 176.

láspon is, amely szerint a fórum közrendjébe ütközés nem vezet a külföldi jog teljes félretételéhez, hanem csak a fórum közrendjét sértő rendelkezés mellőzéséhez.¹⁵⁰

A HJ 13. cikke nem mond semmit arról, hogy a közrendbe ütközés folytán mellőzött jog helyett mely állam jogát kell alkalmazni.¹⁵¹

3.3.4. A tartás összegének megállapítása

A HJ 14. cikke akként rendelkezik, hogy még abban az esetben is, ha az alkalmazandó jog másképpen rendelkezik, a tartás összegének megállapításakor figyelembe kell venni a jogosult szükségleteit és a kötelezett forrásait, valamint a jogosultnak a rendszeres tartásdíj fizetése helyett megítélt mindenfajta kompenzációt.

A HJ 14. cikke nem kapcsolóelv, hanem egy nemzetközileg egységes anyagi jogi rendelkezés, amely a tartás mértékének korrigálását teszi lehetővé, ha az alkalmazandó statútum a felsorolt tényezőket nem vagy nem megfelelően veszi figyelembe.¹⁵² Már az 1973. évi kollíziós jogi egyezmény 11. cikk (2) bekezdése is tartalmazott hasonló rendelkezést, azonban a HJ két fontos újdonságot mutat fel a korábbi szabályozáshoz képest. Egyrészt a HJ 14. cikke elszakad a közrendi klauzulától, aminek fontos következménye, hogy a tagállami hatóságoknak ezen anyagi jogi rendelkezést akkor is alkalmazni kell, ha a jegyzőkönyv által kijelölt jog a fórum joga.¹⁵³ Ez különösen a tartásdíj-megállapítás adminisztratív rendszerét alkalmazó jogokban jelent plusz feladatot a jogalkalmazó számára, ahol a jogosult szükségletei és a kötelezett teljesítőképessége csak meglehetősen absztrakt formában jelennek meg. A bírói mérlegelést alkalmazó jogrendekben – mint például a magyar –, ahol a HJ 14. cikkében írt körülmények minden esetben egyedi elbírálás alá esnek, ez az újítás nem követel meg eltérő szemléletet.

Másrészt a figyelembe veendő körülmények – a jogosult „szükségein” és a kötelezett „forrásain” felül – kiegészültek „a jogosultnak a rendszeres tartásdíj fizetése helyett megítélt mindenfajta kompenzációval.” A jegyzőkönyv nem határozza meg közelebbről a jogosult „szükségeit” és a kötelezett „forrása” fogalmak tartalmát, a *Verwilghen*-jelentés szerint a tartási kötelezettségre alkalmazandó jogra tartozik e kifejezések értelmezése.¹⁵⁴ Ami az újonnan listára felvett kompenzációt illeti, ez a házasság felbontásakor az egyik házastárs által az egymással szemben fennálló minden vagyoni jellegű igény, köztük a tartási követelés rendezése céljából a másíknak fizetett összeg vagy vagyonrész figyelembevételét jelenti.¹⁵⁵

¹⁵⁰ ANDRAE (2010) i. m. Art. 13, Rn. 13.

¹⁵¹ SIEHR (2015) i. m. Art. 13, Rn. 16.

¹⁵² ANDRAE (2010) i. m. Art. 14, Rn. 1.;-??? GRUBER: ?????????????? In: HÜSSTEGE–MANSSEL (2015) i. m. Art. 14, Rn. 2. Hiányos!!

¹⁵³ BONOMI (2013) i. m. 182.

¹⁵⁴ VERWILGHEN (1973) i. m. 181.

¹⁵⁵ BONOMI (2013) i. m. 184.

4. Általános rendelkezések

4.1. Nem egységes jogrendszerek

A HJ 15–17. cikkei a nem egységes jogrendszerekre irányadó speciális rendelkezéseket tartalmazzák. A HJ 15. cikke a tartási kötelezettség területén kettő vagy több jogrendszer alkalmazó államok belső jogi kollízióját rendezi. A HJ 16. cikke a különböző területi egységekben eltérő szabályozást alkalmazó államokra, míg a HJ 17. cikke a különböző személyi csoportokra eltérő szabályokat lefektető országokra vonatkozik (területközi és személyközi kollízió).

Hazánk esetében e rendelkezéseknek nincs jelentősége, hiszen a magyar szabályozás minden szempontból egységes.

4.2. Az értelmezés

A HJ értelmezése kapcsán mindenekelőtt az a kérdés vetődik fel, hogy az Európai Unió Bírósága rendelkezik-e hatáskörrel a HJ értelmezésére. Noha az EuTR. 15. cikkének utaló szabálya beemeli az uniós jogba a HJ rendelkezéseit, nem szabad elfeledkezni a HJ nemzetközi jogforrási jellegéről.

A HJ 2011. június 18-ától annak hatálybalépéséig, azaz 2013. augusztus 1-jéig ideiglenesen volt alkalmazandó,¹⁵⁶ majd a hatálybalépését követően alkalmazása az Unió nemzetközi kötelezettségvállalásából fakad.¹⁵⁷ Az Európai Bíróságnak a *Haegeman*-ügyben hozott ítélete óta töretlen az ítélkezési gyakorlat abban, hogy a Közösség (Unió) által kötött nemzetközi megállapodás (egyezmény) jóváhagyásával a nemzetközi egyezmény rendelkezései annak hatálybalépésétől az uniós jogrend szerves részét képezik, következésképpen e jogrendben a Bíróság hatáskörrel rendelkezik az említett egyezmény előzetes döntéshozatal keretében történő értelmezésére.¹⁵⁸

A fentiekből tehát az következik, hogy az Európai Unió Bírósága mind a HJ hatálybalépése előtt az ideiglenes alkalmazás időszakában, mind annak hatálybalépése után hatáskörrel rendelkezik a HJ értelmezésére, figyelemmel az Európai Unió működéséről szóló szerződés 267. cikk (1) bekezdés b) pontjára.¹⁵⁹ Az ideiglenes alkalmazás időszaka alatt a HJ rendelkezései úgy viselkedtek, mintha azok az EuTR – vagyis a másodlagos közösségi jog – részét képezték volna, a hatálybalépéstől kezdve pedig nemzetközi megállapodásként kezelendő.

A HJ 20. cikke az egységes értelmezés szabályát fekteti le kimondva, hogy a jegyzőkönyv értelmezésekor figyelembe kell venni annak nemzetközi jellegét és az egységes

¹⁵⁶ A Tanács 2009/941/EK határozat [HL L 331., 2009. 12. 06., 17. o.] (7)–(8) preambulum-bekezdése és 4. cikk (1)–(2) bekezdése.

¹⁵⁷ A Tanács 2009/941/EK határozat [HL L 331., 2009. 12. 06., 17. o.] (5) preambulum-bekezdése, továbbá 1. és 3. cikke; az Európai Unió működéséről szóló szerződés 216. cikk (2) bekezdése.

¹⁵⁸ *Haegeman*-ítélet, 181/73, EU:C:1974:41, 5. pont; *Demirel*-ítélet, 12/86, EU:C:1987:400 7. pont; *IATA és ELFAA* ítélet, C-344/04, EU:C:2006:10, 36. pont; *Brita*-ítélet, C-386/08, EU:C:2010:91, 39. pont; *Lesoochránárske zoskupenie* ítélet, C-240/09, EU:C:2011:125, 30. pont.

¹⁵⁹ *ANDRAE* (2015) i. m. Rn. 23.; *HILBIG* (2014) i. m. Rn. 19.; *GRUBER* (2015) i. m. Art. 1, Rn. 14.

alkalmazás előmozdításának szükségességét. Noha a jegyzőkönyvhöz fűzött magyarázó jelentés e rendelkezés tartalma kapcsán csupán annyit említ, hogy a szerződő államok hatóságai a jegyzőkönyv alkalmazása során – lehetőség szerint – kötelesek figyelembe venni más szerződő államok hatóságainak döntését,¹⁶⁰ az egységes alkalmazás alatt nyilván érteni kell azt is, hogy HJ értelmezése során figyelembe kell venni a HE rendelkezéseit is.

A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint az Unió által megkötött nemzetközi megállapodásoknak a másodlagos joggal szembeni elsőbbsége azt kívánja meg, hogy az utóbbi szövegét úgy kell értelmezni, hogy az lehetőleg összhangban legyen e megállapodásokkal.¹⁶¹ Ezért hangsúlyozza az EuTR preambuluma, hogy a rendelet keretében figyelembe kell venni a HJ és a HE rendelkezéseit.¹⁶² Amíg azonban az EuTR rendelkezéseinek értelmezésére a Bíróság kizárólagosan jogosult, s ezért ebben a körben az egységes alkalmazás megteremtésének letéteményese, addig a HJ esetében a Bíróságnak ilyen szerepe nincs, hiszen annak az Európai Unió tagállamain kívül más szerződő államok is részesei.¹⁶³ Ebből kifolyólag a Bíróság ítélkezési gyakorlata csak az uniós tagállamokban bír kötőerővel, más szerződő államokban csak egyfajta meggyőző-, de nem kötőerőt képvisel.¹⁶⁴

Az EuTR, a HE és a HJ „bűvös háromszögében” tehát a Bíróság részéről is új megközelítést kíván meg az uniós jogi szemszögből vett autonóm értelmezés. Az EuTR esetében az uniós jogi autonóm értelmezés továbbra is előtérbe helyezhető, amennyiben – az EuTR (8) preambulumbekzdéséből fakadó – jogösszehasonlító módszerrel párosul.¹⁶⁵ Ami viszont a HJ értelmezését illeti, a HJ 20. cikkében írt speciális értelmezési szabályból, mely az egységes értelmezés elvét fekteti le, nem pusztán egy az uniós tagállamokban, hanem a jegyzőkönyvben részes összes államban egységes értelmezés követelménye következik.

¹⁶⁰ BONOMI (2013) i. m. 202.

¹⁶¹ Bizottság kontra Németország ítélet, C-61/94, EU:C:1996:313, 52. pont; HK Danmark ítélet, EU:C:2013:222, 29. pont, valamint Z.-ítélet, EU:C:2014:159, 72. pont.

¹⁶² EuTR (8) preambulumbekzdés.

¹⁶³ HILBIG (2014) i. m. Rn. 29.

¹⁶⁴ BONOMI (2013) i. m. 200.

¹⁶⁵ ANDRAE (2015) i. m. Rn. 24.

